

3000 Leuven mail - Verschijnt 4 x per jaar - P706334

jaargang 32 - nummer 3 - september 2021

welwijs

wisselwerking
onderwijs en
welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

Colofon

Welwijs verschijnt 4 x per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Ann Boeraeve - Maria Bouverne-De Bie - Dieter Burssens - Nathalie De Bleeckere - Eef Goedseels - Bie Melis - Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys - Bea Vandewiele - Evi Verduyck - Liesbet Verplanken - Nicole Vettenburg

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Trolieberg, 70
3010 KESSEL-LO
E-mail: nicole.vettenburg@welwijs.be
Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen:

€ 30 voor organisaties en instellingen;
€ 25 voor particulieren;
€ 22 voor groepsabonnement (vanaf 5 abonnementen) en
€ 35 voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w. MAJONG, Trolieberg, 70 - 3010 Kessel-lo, met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg,
Trolieberg 70,
3010 Kessel-Lo.

www.welwijs.be

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie KU Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (KU Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten, lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het tijdschrift WELWIJS (verschijnt 4 x per jaar)
 2. Het geven van vorming en begeleiding
 3. Het verrichten van onderzoek
- MAJONG v.z.w. Trolieberg 70 - 3010 Kessel-Lo.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde verschillende studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (5 euro)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingsituaties (1993), 139 p. (6 euro)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de veranderende situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt.

WELZIJNSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (6 euro)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs?

JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (6 euro)

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve.

JUBILEUMNUMMER "25 jaar Welwijs" (2015), 156p. (8 euro)

In dit jubileumnummer worden een aantal artikels uit de vorige jaargangen opgenomen die handelen over het thema 'diversiteit'. Daarnaast biedt een index een overzicht over alle bijdragen van de voorbije 25 jaar en worden alle verschenen cartoons van Jan De Graeve - tussen 2005-2014 - gebundeld.

Het verhaal van een grootvader

Waarom en hoe mijn kleindochter huisonderwijs volgt

Mark VAN BOGAERT

Er is hier al meer geschreven over het capaciteitstekort in het buitengewoon onderwijs. In sommige regio's vinden kwetsbare kinderen zelfs compleet geen aangepast aanbod meer. Dat is vooral een probleem voor kinderen met gehoor-, spraak- en taalstoornissen, kinderen met gedragsmoeilijkheden en kinderen met autisme. Soms houden ouders hun kinderen dan gewoon thuis. Of ze kiezen niet voor het meest geschikte type onderwijs, omdat de ideale school te ver weg is.

Ik heb een kleindochter van 13 die in een autiklasje zat en daar haar getuigschrift lager onderwijs haalde. Maar eigenlijk lukte er bijna niets meer op school, ze ging steeds minder – een beetje een geluk dat dat parallel liep met de lockdown – en ging regelmatig compleet overprikkeld bij de huisarts langs met nieuwe klachten. Uiteindelijk besliste mijn dochter om haar puberdochter thuis te houden. We hebben nu een eerste jaar huisonderwijs achter de rug en dat doen we met vijf: ouders, grootouders en de hippotherapeute van de manege. Nederlands was een halve dag bij ons thuis: luisteren en spreken bij oma, lezen en schrijven bij mij.

Succeservaringen

Aan de ene kant: regelrecht schandaal dat mijn dochter nergens een haalbaar en geschikt aanbod vond voor haar dochter. Aan de andere kant: dat kind fleurde helemaal op, gaat nooit meer naar de huisarts, en haalt schitterende resultaten bij de Examencommissie; 86% voor Nederlands eerste graad. Apetrots, ik. En voor haar zijn die succeservaringen nog belangrijker. Maar je wilt niet weten wat mijn dochter – die de meeste vakken voor haar rekening neemt – daar allemaal voor moet laten vallen. Eigenlijk mag je dat van een jonge moeder niet vragen. Mijn kleindochter wacht nu niet meer op een geschikte plek op school. Ze heeft net beslist dat ze het hele secundair onderwijs gaat afwerken via de Examencommissie.

Door dat huisonderwijs leren we ook meer en meer andere ouders kennen die gewoon gestopt zijn met wachten op een plaats. Mijn dochter: 'Als alleenstaande ouder is er geen beginnen aan. Voor huisonderwijs moet een van de ouders zich toch echt voltijds kunnen vrijmaken. Ik had een job waarin ik voor veel mensen een verschil kon maken. Dat gaf veel voldoening. Nu maak ik voor minder mensen véél meer verschil. Dat is eenzamer, maar het geeft zeker zoveel voldoening.'

Volwaardige onderwijsvorm

We zijn ervan overtuigd dat huisonderwijs de beste optie is voor mijn kleindochter en voor heel wat andere kinderen. Dat was ook een reactie bij het CLB: 'Dat we daar niet vaker aan denken. Huis-

onderwijs is natuurlijk ook een volwaardige onderwijsvorm.' Je leest het ook op verschillende forums waar ouders elkaar vinden. Maar je moet je daarvoor wel vrij kunnen maken. En wie voltijds bezig is met een kind, heeft daarvoor extra ondersteuning nodig.

Zelfs wiskunde wordt leuk

Het levendigst gaat het eraan toe bij wiskunde. Mijn kleinzoon van elf voelt het aan de decibels en de vrolijkheid in huis: 'Ah, ze zijn weer met wiskunde bezig.' Op school is dat het saaiste vak, voor mijn kleindochter het moeilijkste vak. Maar als je je manier van lesgeven kunt aanpassen aan wat je leerling nodig heeft, wordt zelfs gortdroge wiskunde leuk. Uiteindelijk deed mijn kleindochter met plezier én met succes mee met de fameuze Kangoeroewedstrijd voor wiskunde.

Mijn dochter is onder andere natuurgids en voor natuurkunde moest er een biotoopstudie komen: 'Ook dat is een voordeel: de lessen kunnen gewoon doorlopen in het dagelijks leven. Je kunt ook veel gemakkelijker vakoverschrijdend werken. Als we voor geschiedenis naar het Gallo-Romeins Museum gaan, zijn we onderweg ook met aardrijkskunde bezig. Kijk, nu komen we in vochtig Haspengouw.'

Assertieve examens

Voor schriftelijke examens moest mijn kleindochter helemaal naar Brussel. Station Brussel-Noord, asielzoekers, bedelaars, veel volk: dat zijn nogal wat indrukken. En dan de zaal, kinderen met ADHD die geen minuut stilzitten, nog meer drukte en overprikkeling. 'Ik heb dan even mijn ogen dichtgedaan en achteruit geleund, mijn ademhalingsoefeningen gedaan van de yoga, en toen ging het wel weer.'

Voor mondelinge examens met een examiner die ze nog nooit gezien hebben, moeten kinderen met autisme over een extra hoge drempel. Mijn vrouw – in een vorig leven leerkracht Nederlands – bereidde die examens voor met oefeningen in discussiëren, argumenteren en vertellen, via Skype en elke keer met een verrassende gesprekspartner. We zagen onze kleindochter groeien.

Er was ook mondeling examen over twee jeugdboeken. Toen we die gelezen hadden, hadden we nog een paar vragen. Daarover mailde mijn kleindochter de auteurs. Op die mails kreeg ze snel een uitgebreid antwoord. Voor het examen hadden we verschillende strategieën uitgewerkt om toch zeker over die mailtjes te beginnen. Ineens was het examen voorbij. De examinerator zei dat het goed was, en mijn kleindochter bedacht: 'Oei, ik heb nog niets gezegd over die mailtjes.' Dus zei ze veel assertiever dan in haar aard ligt: 'Ik wou zelf toch nog iets zeggen.' En ze vertelde over wat ze gevraagd en wat de jeugdauteur geantwoord had. *Mission accomplished*. 20 op 20 voor boekbespreking.

Sociaal?

Of mijn kleindochter nog wel genoeg sociale contacten heeft? Want ja, school is natuurlijk meer dan leren alleen. Mijn kleindochter zingt in een koor (dat wel even stil lag door corona), tekent in de kunstacademie en whatsapt heel regelmatig met haar vriendenclubje waarmee de contacten – van vroeger op verschillende scholen – heel intens gebleven zijn. Bij wijze van LO gaan we ook elke week een paar keer samen lopen. Ze heeft ook elke week anderhalve dag groepscontact in de manege van de hippotherapie en in de zomer ging ze daar meehelpen bij verschillende kinderpaardenkampen. Dat compenseert de sociale contacten op school wel wat. Maar het blijft een ramp dat mensen zich gedwongen voelen om uiteindelijk te kiezen voor zo'n intensieve noodoplossing. Het wachten moe.

Draagkracht

Door het plaatsgebrek zijn kinderen in het buitengewoon onderwijs elke dag soms ook schandalig lang onderweg van en naar school. Mijn dochter: 'Dat hele onderweg zijn, was een van de belangrijkste redenen om te kiezen voor onderwijs thuis. En een typisch probleem voor mensen met autisme: onderweg zijn is niet evident. Het vraagt zoveel energie dat er geen energie meer overblijft voor andere dingen, zoals wiskunde.'

Er moeten dus oplossingen komen met buitengewoon onderwijs zo dicht mogelijk bij huis – het liefst geïntegreerd met gewoon onderwijs. Het zou de problemen met leerlingenvervoer kunnen milderen en tegelijk een stap zijn naar meer inclusief onderwijs.

In afwachting doen we – overigens met veel plezier – verder met huisonderwijs. En zo zijn er wel meer ouders die het lot in eigen handen nemen. Maar nog veel meer ouders die daar niet de nodige draagkracht voor hebben. Of de financiële mogelijkheden om al de rest even los te laten. Ook hun kinderen hebben recht op een geschikte plek op school. Met een warm onderwijstraject dat inspeelt op de behoeften en talenten van elk kind. Dat dat nog veraf is, is een beschaafde samenleving onwaardig.

Mark VAN BOGAERT

'Lopa' (lopende grootvader, schrijftrainer en
14 jaar LOP-voorzitterschap op de teller)
mark.vanbogaert@skynet.be

Prachtig Veerkrachtig

Een veilig en versterkend schoolkader biedt maximale leerkansen voor jonge nieuwkomers

Joris VERLINDEN

Elk schooljaar starten vele honderden jonge OKAN-leerlingen aan hun nieuwe schooltraject in Vlaanderen. Wanneer die jongeren op school toekomen, dragen ze - ongeacht hun achtergrond en context - bijna altijd verlieservaringen met zich mee. Ook relatief kansrijke kinderen die hun thuisland, familie en vrienden hebben achtergelaten ervaren pijn en verlies. Het wegvallen van gekende referentiekaders, onduidelijke perspectieven en verwachtingen in België en niet zelden ook traumatische ervaringen tijdens de vlucht naar Europa ... het zijn evenveel factoren die een remmend effect kunnen hebben op het leer- en ontwikkelingsproces van jonge nieuwkomers. Gezien de beperkte tijd die een OKAN-leerling heeft om zich voor te bereiden op het vervolgonderwijs is het ontzettend belangrijk voor alle OKAN-scholen om hiermee daadkrachtig aan de slag te gaan. Met het project "Prachtig Veerkrachtig" wil het schoolteam van Stedelijk Lyceum Offerande (Antwerpen) die uitdaging aangaan en inzetten op de uitbouw van een veilig en versterkend schoolkader waarbinnen elke leerling in functie van de persoonlijke achtergrond en noden aan een succesvol schooltraject kan bouwen. Het project zit momenteel in de opstartfase en werd in juni 2021 geselecteerd binnen het programma School van de Hoop van de Stichting Koningin Paola.

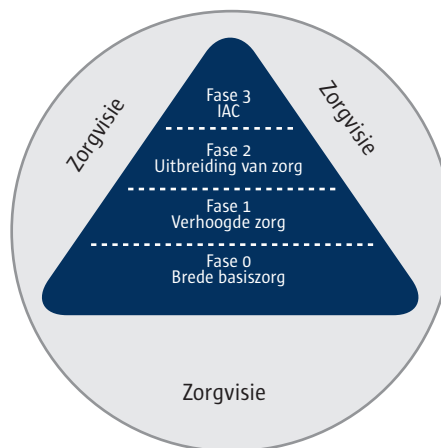
Bouwen aan een stabiele schoolomgeving

Net omdat bijna alle OKAN-leerlingen op de één of andere manier met verlies en rouw geconfronteerd worden, zijn een traumasensitieve aanpak én expliciete aandacht voor ieders welbevinden een absolute noodzaak.

Op basis van de meest recente inzichten en in nauwe samenwerking met enkele gespecialiseerde partners worden in het Stedelijk Lyceum Offerande al vele jaren lang verschillende losstaande initiatieven genomen om aan het globale welbevinden van de leerlingen te werken.

Binnen het nieuwe projectplan gaat de school deze initiatieven verder bundelen. Vanuit een globale visie op psychosociale ondersteuning zal een krachtig totaalbeleid ontwikkeld worden. Op die manier krijgt elke leerling de nodige mentale en sociale munitie om toekomstige (schoolse) uitdagingen succesvol te kunnen aangaan. Om de duurzaamheid en effectiviteit van het project te garanderen zal het geheel volledig geënt worden op het zorgcontinuüm en de brede basiszorg in de school.

Binnen het project zelf leggen we de focus op de eerste drie fases (0-1-2) van het zorgcontinuüm. Voor fase 3, het Individueel Aangepast Curriculum (IAC), richten we ons waar nodig op externe partners en het CLB. De school zelf maakt dus in eerste instantie hoofdzakelijk werk van een algemene preventieve aanpak. In de latere fases van het projectplan wordt maatwerk steeds belangrijker. Door de sterk gefaseerde aanpak kunnen we steeds adequaat inspelen op de concrete en actuele noden van elke jongere.

De centrale doelstelling doorheen het project is om bij al onze OKAN-leerlingen de veerkracht maximaal en structureel te versterken om zo hun schools en maatschappelijk functioneren te bevorderen.

FASE 0 - Van veerkracht naar leer-kracht

Jongeren opnieuw in hun veerkracht zetten, moet in eerste instantie in de school zelf gebeuren en integraal deel uitmaken van de dagelijkse werking. Enkel dan kan er sprake zijn van een doorgedreven preventieve aanpak.

De school gaat in de loop van de volgende jaren haar organisatie en structuur verder aanpassen en verbreden zodat de schoolomgeving

een uitermate veilige en gestructureerde leer- en ontwikkelingsplek wordt voor alle leerlingen. Het is de taak van elke leerkracht en medewerker in de school om dit basisaanbod permanent mee vorm te geven. We zetten daarbij gelijktijdig in op een brede reeks methodieken en maatregelen.

Een krachtige en stabiele school- en klasomgeving

In eerste instantie willen we, met ondersteuning van gespecialiseerde organisaties zoals Solentra¹, de schoolomgeving traumasensitief maken. Dat betekent dat we een veilig leefklimaat creëren waarbij *triggers* maximaal worden geneutraliseerd. Een stabiele basisstructuur is immers cruciaal om ervoor te zorgen dat getraumatiseerde jongeren zo weinig mogelijk stressfactoren ervaren.

Op het vlak van schoolorganisatie worden verschillende aanpassingen doorgevoerd. Zo zullen we gespreide pauzes inrichten waardoor niet langer grote groepen leerlingen op een kleine oppervlakte moeten samenkomen. Elke leerling zal op die manier ook de kans krijgen om deel te nemen aan het gediversifieerde ontspanningsaanbod op de speelplaats.

Verder willen we ook op het niveau van klasorganisatie volop inzetten op een krachtig en veilig leerklimaat. Dat zal onder andere gebeuren door het uitbouwen van een vaste en algemene dagstructuur in alle klassen en door een sterke focus op gestructureerde coöperatieve werkvormen. Door de aandacht voor herhaling en herkenbaarheid zorgen we ervoor dat elke leerling optimaal kan deelnemen aan de lessen.

Verder zullen er op klasniveau ook een aantal materiële aanpassingen gebeuren zodat in elk lokaal rustplekken voorzien worden waarin een leerling die dat nodig heeft heel even tijd voor zichzelf kan nemen.

Een ambitieus en vernieuwend onderwijsaanbod

Op basis van recent wetenschappelijk onderzoek en nieuwe pedagogische inzichten, willen we daarnaast het onderwijsaanbod waar nodig grondig bijsturen. Oude onderwijsmodellen en organisatievormen zullen in vraag gesteld worden. Moeten leerlingen volledige dagen op de schoolbanken zitten? Hoe kunnen we alternatieve leerstijlen meer aan bod laten komen in de dagelijkse klaspraktijk, ...? De aanpassing van de lesprogramma's in functie van een optimaal leerklimaat zal gebeuren in nauwe samenwerking met gespecialiseerde partners zoals ARKTOS² en PROFO³.

Om maximaal te kunnen inzetten op veerkrachtversterking en integrale persoonsvorming bij al onze leerlingen, zullen we verder ook inzetten op de ontwikkeling van een globale leerlijn voor sociale vaardigheden. Die leerlijn fungeert als een rode draad doorheen het volledige curriculum en vormt een richtinggevend kader dat elke klasleerkracht aan het profiel van de leerlingen kan aanpassen.

De lessen SOVA (sociale vaardigheden) zullen opgehangen worden aan een gefaseerde ontwikkellijn waarin leerlingen in groeiende zelfstandigheid en zelfredzaamheid kunnen leren hoe ze hun rol in de school en de maatschappij kunnen opnemen. Die ontwikkellijn vertrekt vanuit de leerling en ondersteunt hem bij het interageren met een steeds breder wordende context.

IK -- IK en mijn KLAS -- IK en mijn SCHOOL -- IK en mijn OMGEVING -- IK en de MAATSCHAPPIJ

Maar het absolute fundament van onze veerkrachtversterkende werking wordt het trainingsprogramma Rots en Water⁴.

Het programma **Rots en Water** richt zich op het bevorderen van een positieve ontwikkeling van sociale en emotionele competenties en het voorkomen en/of verminderen van problemen op het *intrapersoonlijke* domein (hoe zien leerlingen zichzelf) en het *interpersoonlijke* domein (hoe gaan leerlingen met elkaar om) bij kinderen en jongeren.

Dit gebeurt door het aanleren van sociale vaardigheden samen met leeftijdgenoten, veelal in een schoolse setting en via een reeks fysieke oefeningen.

Sinds enkele jaren krijgt dit programma gedurende enkele weken een plek in het curriculum van onze leerlingen. Telkens opnieuw heeft dit een bijzonder positief effect op de klasdynamiek, maar ook op individuele veerkrachtversterking. Verschillende leerkrachten werden al opgeleid als Rots en Water-instructeur. Het is de bedoeling om het programma nu verder te integreren in de dagdagelijkse schoolwerking en als absolute basismethodiek te implementeren. Alle klassen en leerlingen moeten op hun niveau en volgens hun noden de programma's van Rots en Water aangeboden krijgen. Ook hier blijven differentiatie en maatwerk vanuit een centrale basisvisie primordiaal.

Om de continuïteit en effectiviteit van deze methodiek te garanderen, zal ook in de verhoogde zorg verder gebouwd worden op de basisprincipes van de Rots en Water-methodiek om ook de meer individuele begeleidingstrajecten van onze leerlingen verder vorm te geven.

Positieve effecten van een preventieve aanpak

Met deze doorgedreven preventieve aanpak hopen we uiteraard het psychosociaal welzijn van al onze leerlingen aanzienlijk te verbeteren.

Daarnaast verwachten we ook een aantal positieve neveneffecten. Zo hopen we het aantal ongewettigde afwezigheden en vroegtijdige (tijdelijke of definitieve) schooluitval van nieuwkomers tijdens hun OKAN-traject (en daarna) drastisch te verlagen.

Door maximaal in te zetten op een preventieve aanpak verwachten we verder ook een sterke afname van het aantal conflicten op school.

Samenwerking en professionalisering

Werken aan veerkracht en zelfredzaamheid is een verantwoordelijkheid die alle actoren rond de leerlingen moeten opnemen. (Leerling, leerkracht, school, context). Binnen het project zal er daarom ook veel aandacht besteed worden aan de kwaliteitsvolle samenwerking en afstemming tussen alle betrokkenen. De school ziet daarbij de volgende aandachtspunten:

- **Professionalisering.** Er wordt een intensief professionaliserings-traject uitgezet voor alle medewerkers van de school. Zeker in de eerste projectjaren zal hier veel aandacht naartoe gaan. Het is immers een absolute basisvoorwaarde voor het welslagen van het project dat iedereen op een uniforme, herkenbare en gestructureerde manier met de verschillende methodieken aan de slag gaat.
- **Netwerken.** De netwerken rond leerlingen (ouders, voogden, assistenten, ...) zijn al even cruciaal om een veilig en gestructureerd leefklimaat te creëren. Het is belangrijk dat alle actoren op één lijn zitten. Via intensief overleg met de partners en initiatieven

rond gedeelde professionalisering met bv. de ouders, voogden, assistenten, ... willen we een uniforme, aanklappende en consequente aanpak voor alle leerlingen bewerkstelligen.

- **Participatie.** We willen niet enkel praten over jongeren, maar ook met de jongeren. Het is belangrijk om doorheen het ganse traject onze leerlingen te informeren (Waarom doen we bepaalde zaken?) en te bevragen (Wat werkt voor jou? Wat werkt niet?) Psycho-educatie is daarbij ontzettend belangrijk. Onze leerlingen krijgen de nodige ondersteuning in het leren herkennen van de mechanismen die hun leren in de weg staan. Bovendien krijgen ze ook tools aangereikt om daarmee verder aan de slag te gaan.
- **Interculturele bemiddelaars.** Vanuit een zorgzaam uitgebouwd netwerk, werkt de school ook al enkele jaren samen met interculturele bemiddelaars (ex-leerlingen of hun ouders, externen, ...). Zij vormen vaak een belangrijke schakel tussen de school en de leerlingen, zorgen voor vertrouwen en herkenbaarheid en spelen in dat opzicht ook op hun beurt een zeer belangrijke rol in het veilige en vertrouwde leefklimaat in de school.
- **Intakers en vervolgcoaches.** Een traumasensitieve benadering begint uiteraard met een traumasensitieve intake en stopt niet wanneer een leerling de OKAN-school verlaat. Zowel voor de intakers (warm onthaal) als voor de vervolgcoaches (warme overdracht) is er dan ook een belangrijke rol weggelegd in dit project. Ook op dat vlak is verdere professionalisering een absolute must.

FASE 1 - Zuurstof tot nadenken

Voor sommige leerlingen zal het maximaal inzetten op preventieve maatregelen niet volstaan. Deze leerlingen, die vaak kampen met posttraumatische klachten, hebben nood aan extra zorg en een geïndividualiseerde aanpak.

Het gaat dan vaak over leerlingen die omwille van wat ze in hun jonge levens hebben meegemaakt of omwille van acute stressfactoren in verband met hun verblijfsprocedure of familiale situatie, sneller overprikkeld raken. Dit resulteert vaak in een overreactie op banale situaties of omgekeerd in een eerder passieve en 'afwezige' houding in de klas. Zelfs in een traumasensitieve setting valt niet uit te sluiten dat het voor sommige jongeren soms toch even te veel wordt. Dat heeft op zijn beurt dan weer een negatieve impact op het leerproces van de leerlingen in kwestie, maar ook op dat van hun klasgenoten.

We willen die jongeren, wanneer dat nodig is, de kans bieden om binnen de muren van de school wat noodzakelijke tijd en ruimte voor zichzelf te nemen. Het is de bedoeling om in het kader van het project een traumasensitieve rustruimte uit te bouwen in de school. Leerlingen zullen daar de kans krijgen om voor korte tijd uit de klasomgeving te stappen en triggers en stressfactoren achter zich te laten.

Het doel van deze ruimte is om leerlingen tot rust te laten komen en eventuele stressfactoren uit te schakelen zodat ze daarna zo snel mogelijk terug naar de klas kunnen. De leerlingen moeten er zoveel mogelijk door hun vertrouwde leerlingbegeleider opgevangen kunnen worden. We zetten er verder in op de technieken (rots en water, stressreductie) die ook in de brede basiszorg de kapstok zijn van de veerkrachtversterkende aanpak.

Het ondersteuningsaanbod in de interne rustruimte is leerlingafhankelijk. Sommige leerlingen willen graag even helemaal alleen zijn, anderen hebben net nood aan een gesprek of willen zich

kunnen ontladen door fysiek actief te zijn. De rustruimte moet aan zoveel mogelijk noden van de leerlingen tegemoetkomen. Rustplekken, muziek en hoofdtelefoons, spelletjes en zelfs een boksbal zullen allemaal hun plaats krijgen in deze ruimte.

Professionele omkadering en expertisedeling

Wanneer leerlingen in deze interne rustruimte terecht komen, is het belangrijk dat ze daar kunnen opgevangen worden door gespecialiseerde (leerling)begeleiders. In eerste instantie zullen we onze leerlingbegeleiders verder professionaliseren om deze taak op te nemen.

Maar we gaan daarnaast ook actief op zoek naar samenwerkingen met de opleidingen toegepaste psychologie en orthopedagogie in het Antwerpse Hoger Onderwijs zodat we ook stagiairs kunnen inschakelen die een actieve rol kunnen spelen in deze fase van het begeleidingsproces.

FASE 2 - De pauzeknop

Ondanks alle voorgaande acties op schoolniveau, blijft het voor een aantal OKAN-leerlingen soms moeilijk om binnen een gewone schoolstructuur te functioneren. Het gebeurt dat leerlingen omwille van psychosociale factoren voor een langere periode niet in staat zijn om deel te nemen aan de reguliere schoolwerking. De impact op hun eigen leren en op dat van hun klasgenoten is dikwijls dermate groot dat een externe oplossing zich opdringt.

Het gespecialiseerde aanbod rond uitvalpreventie in Antwerpen is helaas momenteel nog onvoldoende uitgebouwd om een kwaliteitsvol vangnet te kunnen bieden aan moeilijk schoolbare OKAN-leerlingen. Beperkte taalvaardigheid van de leerlingen en onvoldoende kennis rond de doelgroep bij de aanbieders vormen daarbij de belangrijkste struikelblokken. In de praktijk is er voor veel moeilijk schoolbare OKAN-leerlingen vaak geen enkel alternatief meer op het moment dat het niet meer lukt om in hun eigen klas te functioneren.

Toch hebben ook deze jongeren nood aan en recht op gespecialiseerde begeleiding buiten de school. Een plek waar ze even geen prestatiedruk ervaren en de ruimte krijgen om stil te staan bij zichzelf. Een plek ook waar ze onder professionele begeleiding en op eigen tempo kunnen werken aan hun re-integratie in de reguliere schoolcontext. De focus op een snelle terugkeer naar de klas blijft immers altijd centraal staan.

Net omdat er momenteel weinig tot geen gespecialiseerd aanbod bestaat, voorziet het project 'Prachtig Veerkrachtig' ook in de uitbouw van een doelgroepspecifiek ondersteuningsaanbod. De school zal daarvoor een aantal structurele samenwerkingsverbanden aangaan met bestaande organisaties die al enige ervaring hebben opgebouwd met jonge nieuwkomers.

We willen zo op korte termijn een volwaardig en kwalitatief traject uitrollen.

Een sterk partnernetwerk maakt sterke trajecten

Concreet zal de school voor de uitbouw van dit externe traject de samenwerking aangaan met drie organisaties:

- Het Bloemenbos is een zelfplukweide in de Antwerpse gemeente Stabroek. De organisatie heeft al enige ervaring met de opvang en begeleiding van moeilijk schoolbare jongeren. Net omdat dit

een plek is waar jongeren opnieuw dichterbij de natuur kunnen komen en op die manier opnieuw de verbinding met zichzelf kunnen maken, is dit een ideale omgeving voor kwetsbare OKAN-leerlingen.

- De Beek vzw is een Antwerpse organisatie die zichzelf bestempelt als een werkplaats rond duurzaam voedsel. Jongeren kunnen er terecht om te koken, voedsel te verwerken, zaden te sorteren en te planten, ... Ook hier staan het authentieke contact met de natuur en het werken aan sociale vaardigheden centraal.
- PROFO vzw verzorgt over heel Vlaanderen tal van trajecten voor jongeren. Ze willen in eerste instantie jongeren begeleiden om op termijn opnieuw een plek te vinden binnen het reguliere arbeidscircuit en de maatschappij. Ook voor hen vormt het zelfversterkend werken met jongeren de kern van hun visie. Omwille van hun jarenlange ervaring met begeleidingstrajecten op maat vormen zij een ideale partner in dit project.

In de dynamische samenwerking tussen de verschillende partnerorganisaties en de school ligt de kiem voor een sterk en veerkrachtversterkend begeleidingstraject.

Er zal daarbij uiteraard aandacht zijn voor psychosociaal welzijn, maar er zal ook intensief gewerkt worden aan elementaire schoolse vaardigheden. Daarnaast is er ook plaats voor sport en beweging, natuurbeleving, koken, creatieve vaardigheden, ...

Een individuele en aanklappende aanpak

De concrete uitwerking van het traject zal pas bij het begin van het schooljaar 2020-2021 van start gaan. Toch zijn een aantal basisprincipes al duidelijk.

Zo zullen we binnen dit externe traject de vertrouwde technieken (rots en water, stressreductie, ...) blijven inzetten. Het is net in de continuïteit van de gehanteerde methodieken en terminologie dat een veilige, herkenbare en dus doeltreffende begeleidingscontext kan gegarandeerd worden.

Maar er moet ook een aanpak op maat uitgewerkt worden. Voor elke leerling die aan het traject deelneemt zal een individueel groeiplan opgesteld worden in samenspraak met alle actoren rond de leerling en, indien mogelijk en wenselijk, ook met de leerling zelf.

Een plan voor de toekomst

Zoals bij het begin van dit artikel al werd aangegeven, zit het project momenteel nog in de opstartfase. Toch zijn we ervan overtuigd dat we dankzij de expertise van het schoolteam en de verschillende partnerorganisaties snel een kwaliteitsvol aanbod zullen kunnen uitbouwen. Een aanbod dat op korte termijn toegankelijk moet zijn voor alle jonge nieuwkomers in Antwerpen.

Het wordt daarbij erg belangrijk om te blijven inzetten op een aantal fundamentele randvoorwaarden: een aanklappende aanpak waarbij alle actoren intensief betrokken worden, een professionele en aanklappende coaching, een individueel handelingsplan met aandacht voor de gepaste maatregelen en vooral de verbinding met de school die te allen tijde bewaakt moet worden.

Maar ook de steun van de lokale beleidsverantwoordelijken wordt cruciaal. Financiële, inhoudelijke en logistieke ondersteuning zullen noodzakelijk zijn om het projectmodel te kunnen transfereren naar andere scholen en regio's.

Alleen dan zal elke jonge nieuwkomer de kans krijgen om *prachtig veerkrachtig* te worden.

Joris VERLINDEN

Adjunct-directeur Stedelijk Lyceum Offerande
Offerandestraat 19, 2060 Antwerpen
03 502 18 60 - Joris.verlinden@so.antwerpen.be

NOTEN

1. Solentra is een dienst verbonden aan het UZ Brussel. Solentra is expert in psychische zorg en hulpverlening aan jonge vluchtelingen en hun gezin.
2. Arktos is een Vlaams expertisecentrum voor kinderen en jongeren van 6 tot 25 jaar in kwetsbare situaties en personen met een beperking voor wie de aansluiting op school, werk en samenleving minder evident blijkt.
3. PROFO VZW verzorgt over heel Vlaanderen tal van trajecten voor jongeren. Ze willen in eerste instantie jongeren begeleiden om op termijn opnieuw een plek te vinden binnen het reguliere arbeidscircuit en de maatschappij.
4. De omschrijving het programma Rots en Water is gebaseerd op de informatie op de website <https://www.rotsenwater.nl/>. Daar licht de organisatie Gadaku (Nederland), die als één van de belangrijkste experts inzake het programma geldt, de doelstellingen en visie achter de trainingsmethodiek uitgebreid toe.

Maak (vrije) tijd voor kinderen met een verstandelijke beperking!

Een kwalitatief onderzoek naar de toegankelijkheid van het Vlaamse vrijetijdsaanbod

Meike KNAPEN

Voor kinderen en jongeren met een verstandelijke beperking zijn er dikwijls weinig mogelijkheden tot vrijetijdsbesteding. Ook is het moeilijk voor ouders en hun kind met een beperking om binnen dit geringe aanbod een hobby te vinden die goed aansluit bij de interesses en noden van het kind en die zich dan ook nog eens in de buurt bevindt. In mijn masterthesis ging ik op zoek naar de drempels die deze doelgroep ervaart om aansluiting te vinden binnen het georganiseerde vrijetijdsaanbod en wat hierbij ondersteunend bleek.

Masterproefonderzoek

Aanvankelijk wou ik de vermelde onderzoeksvragen beantwoorden aan de hand van een actieonderzoek met drie kinderen/jongeren met een verstandelijke beperking, samen met hun gezinnen. Covid-19 stak hier een stokje voor en zorgde dat dit soort nauwe samenwerking niet mogelijk was. Uiteindelijk voerde ik het actieonderzoek uit met één gezin, dat van Saar (zie afbeelding)¹ en haar ouders, Stijn en Leentje. Samen met hen ging ik op zoek naar een vrijetijdsbesteding voor Saar, waarbij ik de verschillende drempels en faciliterende factoren aan den lijve mocht ondervinden. We vonden voor Saar een warme plek bij KSA Eksaarde en ook volgend jaar blijft zij er gaan. Met een beetje extra inspanningen kunnen we dus wel van een succesverhaal spreken! Om de bevindingen wat meer te kunnen veralgemenen, werd het actieonderzoek aangevuld met vragenlijstenonderzoek bij ouders en professionals uit voorzieningen voor kinderen met een verstandelijke beperking. In totaal vulden 184 ouders en 37 professionals een vragenlijst in over de drempels die zij ervaarden. De verschillende drempels worden opgedeeld in vier categorieën, naar het voorbeeld van Steenssens en Vermeire (1999).

Waar kan je zoal terecht in de vrije tijd? Informatieve drempels

Informatieve drempels zorgen ervoor dat mensen niet altijd op de hoogte zijn van het aanbod of over verkeerde informatie beschikken (Steenssens & Vermeire, 1999). Deze drempels werden weinig aangehaald in het vragenlijstenonderzoek. Uit het actieonderzoek kwamen daarover wél zinvolle bevindingen. De ouders van Saar gaven aan onvoldoende informatie te hebben over het vrijetijdsaanbod. Ouders van een kind met een verstandelijke beperking hebben nood aan net iets specifiekere informatie. De basisinformatie van de meeste verenigingen kan dan wel online gevonden worden, toch hebben deze ouders vaak nood aan wat extra uitleg over hoe de be-

geleiding kan omgaan met het rugzakje van hun kind. De standaardinfo die op het internet terug te vinden is, volstaat dikwijls niet.

Naast onvoldoende informatie over het aanbod, worden ouders vaak ook onvoldoende geïnformeerd over hun rechten. Volgens het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (VRPH)

moeten alle landen die dit verdrag geratificeerd hebben namelijk passende maatregelen nemen zodat personen met een beperking op gelijke voet kunnen deelnemen aan spel-, recreatie-, vrijetijds- en sportactiviteiten (Verenigde Naties, 2006). Stijn en Leentje, de ouders van Saar, wisten dit niet en evenmin welke inspanningen ze wel of niet mochten verwachten van de verenigingen.

Ouders hebben nood aan extra informatie over hoe de begeleiding kan omgaan met het rugzakje van hun kind

Naast het exploreren van de verschillende drempels gingen we telkens ook op zoek naar wat wél ondersteunend bleek. Voor de informatieve drempels werden drie mogelijke hulpbronnen gevonden.

Actieve ledenwerving door de verenigingen zelf is een eerste hulpbron. De meeste verenigingen staan wel open voor personen met een verstandelijke beperking maar betrekken hen zelden actief. Zoals hierboven reeds vermeld, hebben ouders van een kind met een verstandelijke beperking nood aan meer specifieke informatie over de werking van de verenigingen. Het zou een meerwaarde zijn als deze verenigingen actief het contact opzoeken met deze doelgroep. Een vereniging kan zich gaan voorstellen in voorzieningen, scholen voor buitengewoon onderwijs of bij verschillende oudergroepen.

Het organiseren van kennismakingsgesprekken tussen ouders/professionals en de vrijwilligers van de vrijetijdsbeweging vormt een tweede hulpbron. Tijdens zo'n gesprek krijgen ouders en professionals de kans om hun kind en zijn/haar rugzakje uitgebreid voor te stellen en kunnen eventuele bedenkingen, verwachtingen of vooroordelen uitgesproken worden. Deze open communicatie tussen ouders/professionals en vrijwilligers blijkt een troef doorheen het hele traject.

Een derde hulpbron bevindt zich eerder op beleidsniveau. Het is aan het beleid om vrijwilligers uit vrijetijdsbewegingen handvaten te bieden om hun werking toegankelijker te maken. Voor het onderwijs bestaan er heel wat richtlijnen voor eventuele redelijke aanpassingen, terwijl dit voor de vrijetijdsbesteding een vaag verhaal blijft. Hierdoor moeten verenigingen, ouders en professionals dikwijls zelf met creatieve oplossingen komen. Wat meer sturing vanuit het beleid is hier wenselijk.

Een derde hulpbron bevindt zich eerder op beleidsniveau. Het is aan het beleid om vrijwilligers uit vrijetijdsbewegingen handvaten te bieden om hun werking toegankelijker te maken. Voor het onderwijs bestaan er heel wat richtlijnen voor eventuele redelijke aanpassingen, terwijl dit voor de vrijetijdsbesteding een vaag verhaal blijft. Hierdoor moeten verenigingen, ouders en professionals dikwijls zelf met creatieve oplossingen komen. Wat meer sturing vanuit het beleid is hier wenselijk.

Institutionele drempels

Een tweede cluster aan drempels bevindt zich aan de aanbodzijde en slaat op de bereikbaarheid van het vrijetijdsaanbod (Steenessens & Vermeire, 1999). Hier vallen twee zaken op. Enerzijds geven ouders en professionals aan dat ze een voorkeur hebben voor de expertise die vooral binnen een doelgroepspecifiek aanbod aanwezig is. Dit aanbod is echter niet wijdverspreid aanwezig, waardoor men dikwijls verre afstanden moet afleggen. Anderzijds willen ouders en professionals hun kinderen ook wel inschrijven binnen het reguliere aanbod, maar vinden ze dat de vrijwilligers hiervoor de nodige expertise missen. Er is volgens hen een dubbele beweging nodig:

een bredere uitbouw van het doelgroepspecifieke aanbod én een uitbouw van expertise binnen het reguliere aanbod.

Wat bemoeilijkt de stap er naartoe verder? Situatiele drempels

Situatiele drempels houden verband met het persoonlijke leven van de betrokkenen. Het kan hierbij gaan over de gezinssituatie, financiële drempels of andere praktische problemen (Steenessens & Vermeire, 1999). Wij vonden dat vooral professionals uit voorzieningen geconfronteerd worden met deze situationalle drempels. Eén op vijf professionals gaf aan dat transport het voornaamste probleem vormt. Dit vraagt een extra werkkraft en hiervoor hebben de meeste voorzieningen onvoldoende middelen. De ouders en professionals reikten verschillende oplossingen aan. Beide groepen gaven aan dat georganiseerd vervoer van en naar de vereniging (zoals dit nu dikwijls in het buitengewoon onderwijs gebeurt) een grote meerwaarde zou zijn. Ook het inzetten van vrijwilligers is bij vele voorzieningen een troef.

Wat houdt ouders en professionals tegen? Dispositionele drempels

Tot slot bestaan er ook dispositionele drempels. Zij hebben te maken met de houding van de deelnemer. Dit kan liggen aan de verwachtingen die men heeft van het aanbod, maar ook aan de zelfperceptie, waardoor de persoon denkt 'dit aanbod is niet voor mij bedoeld' (Steenessens & Vermeire, 1999). Zowel bij de ouders als de professionals vonden wij dat heel wat bezorgdheden meespeelden die hen belemmerden om deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod. Wij haalden reeds aan dat ouders/professionals toch wel een zekere mate van expertise verwachten van vrijwilligers. Enkelen gaven aan dat ze de vrijwilligers niet in staat achten om om te gaan met de problematiek van hun kind. Verschillende ouders/professionals bleken ook schrik te hebben dat hun kind geen aansluiting zou vinden bij andere kinderen of dat het uitgelachen zou worden. Deze angst stoelde dikwijls op negatieve ervaringen uit het verleden. Tot slot willen ouders en professionals de vrijwilligers niet opzadelen met de extra zorgen die hun kind met zich meebrengt.

Zowel bij ouders als professionals spelen bezorgdheden mee die hen belemmeren om deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod

Ook voor deze dispositionele drempels zou het organiseren van kennismakingsgesprekken een meerwaarde kunnen betekenen. Tijdens zo'n gesprek kunnen alle vooroordelen en bezorgdheden op tafel gelegd worden en kan men samen naar oplossingen zoeken. Uit het actieonderzoek met Saar en haar ouders bleek dat een open begeleidershouding en een open communicatie doorheen het hele traject al een groot deel van de bezorgdheden kunnen wegnemen. Die zat vaak in kleine dingen, zoals vóór een activiteit al even een berichtje sturen met wat er die dag op de planning staat.

Wat nu? Enkele praktijkaanbevelingen

Verenigingen: kom uit uw kot!

De meeste verenigingen staan wel open voor personen met een verstandelijke beperking, maar betrekken hen zelden actief. Wij vermeldden reeds dat ouders van een kind met een verstandelijke beperking dikwijls nood hebben aan meer gerichte informatie over de werking van de verenigingen. Het betekent duidelijk een meerwaarde als deze verenigingen actief het contact opzoeken met deze doelgroep. (zie hoger)

Het betrekken van kinderen met een verstandelijke beperking vraagt actieve inspanningen van verenigingen

Ook het organiseren van infomomenten op maat of kennismakingsgesprekken kan de drempel verlagen. Door de ontmoeting tussen verenigingen en voorzieningen/oudergroepen mogelijk te maken, kan eveneens 'handicapspecifieke kennis' doorgegeven worden, wat de expertise van de vrijwilligers dan weer ten goede komt. Zoals de titel reeds aanhaalt, vergt het betrekken van kinderen met een verstandelijke beperking actieve inspanningen van verenigingen. Verenigingen moeten tijd uittrekken om vrije tijd voor deze doelgroep mogelijk te maken. Toch ligt deze verantwoordelijkheid niet enkel bij de verenigingen. Het beleid moet hen hierin ondersteunen.

Beleidsaanbevelingen

Er zijn verschillende beleidsdomeinen relevant voor de vrije tijd van personen met een (verstandelijke) beperking. Het realiseren van een ruim vrijetijdsaanbod valt onder de bevoegdheid van Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Omdat het gaat over personen met een beperking, draagt het beleidsdomein Welzijn hier ook verantwoordelijkheid, voornamelijk via het VAPH (Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap). Het beleidsdomein Gelijke Kansen moet dan weer instaan voor de coördinatie van de inspanningen van deze verschillende domeinen (Beelen & De Visscher, 2011). In de praktijk wordt hierdoor vaak een spanningsveld tussen de verschillende domeinen ervaren, waarbij het ene beleidsdomein de verantwoordelijkheid doorschuift naar het andere. Vrije tijd wordt hierdoor dikwijls niet gezien als iets om prioritair op in te zetten, terwijl dit misschien net wel de meest laagdrempelige manier is om een netwerk uit te bouwen. Een respondent uit het onderzoek van Beelen en Visscher (2011, p. 95) sloeg de nagel op de kop:

“Maar ik snap wel dat er beleidsmatig een discussie is over: moeten de middelen daarvoor en de verantwoordelijkheid daarvoor bij de ene sector liggen of bij de andere sectoren? Dat is natuurlijk beleidsmatig wel een terechte vraag en discussie denk ik. Van waar moet die verantwoordelijkheid liggen? En voorvoel ik inderdaad wel dat het VAPH... Het VAPH zal nooit zeggen ‘dat is niet belangrijk’, maar het VAPH zal zich afvragen ‘moeten wij organisaties financieren die dat doen of ligt die verantwoordelijkheid bij de vrijetijds- of sportsector die misschien wel wat incentives mag krijgen om ook iets te doen voor mensen met een handicap’, dat is dan een andere vraag. (...). Ik weet niet

of ik zelf per definitie vind dat het VAPH dat moet doen. Ik vind dat ook een verantwoordelijkheid van de sector. Maar ik begrijp wel dat de sector ook incentives moet krijgen en ondersteuning moet krijgen om dat te kunnen doen.”

Het beleid kan, zowel op lokaal als op bovenlokaal niveau, de ontmoeting tussen de verenigingen en ouders/voorzieningen faciliteren. Wanneer verenigingen extra inspanningen leveren, dienen zij hier ook de gepaste ondersteuning bij te krijgen. Dit kan op bovenlokaal niveau, als overheid, onder andere door aangetoonde inspanningen te subsidiëren of door een budget voor vorming van de vrijwilligers aan te bieden. Vorming op maat voor de vrijwilligers kan ervoor zorgen dat ouders en professionals hun kind met een geruster hart kunnen loslaten. Ook in het onderzoek van Beelen en De Visscher (2011, p. 69) werd deze aanbeveling aangehaald:

“Het is niet genoeg om dat te vinden. Je moet er ook actief werk van maken. Dus ik vind wel dat een beleid bijvoorbeeld, ik geef maar een voorbeeld, ja een beleid kan dat stimuleren hé. Een beleid kan bijvoorbeeld vragen en bij jaarlijkse inspecties vragen: ‘Je moet kunnen voorleggen op welke manier je actief werk gemaakt hebt van een inclusief beleid.’ Dat zou een beleid kunnen doen. Daarmee zeggen ze niet: ‘Het moet sowieso.’ Maar dan geef je wel als signaal: het is niet goed genoeg dat ze mogen komen. Dan geef je als signaal mensen aan te spreken, een ondersteuningsstructuur uit te bouwen. Een beleid zou dit kunnen ondersteunen.”

Verder is het op bovenlokaal niveau belangrijk om de voeling met de praktijk te behouden. Door regelmatig samen te zitten met koepelorganisaties van vrijetijdsverenigingen (bv. Jeugdwerk voor Allen), ouderverenigingen (bv. Ouders voor Inclusie) en leidinggevenden uit voorzieningen en scholen, blijft het politieke beleid op de hoogte van welke vragen er in het werkveld aanwezig zijn.

Een lokaal/stedelijk beleid kan ontmoeting ook faciliteren door in te zetten op sleutelfiguren. Sleutelfiguren zijn personen die goed op de hoogte zijn van het lokale vrijetijdsaanbod en die bruggen kunnen slaan tussen vrijetijdsverenigingen, voorzieningen en ouders. Dit kan bijvoorbeeld onder de vorm van een lokale vrijetijdscoördinator. Die kan enerzijds werk maken van de toeleiding van kinderen met een (verstandelijke) beperking naar het aanbod, aangezien dit dikwijls een eerste drempel vormt (Beelen & De Visscher, 2011). Anderzijds kan deze ook samen met alle betrokkenen op zoek gaan naar mogelijkheden tot (individuele) ondersteuning, zowel binnen het netwerk van de ouders/voorziening als binnen het netwerk van de vrijetijdsvereniging.

Wanneer deze ondersteuning echter niet op vrijwillige basis kan ingevuld worden, zouden ouders ook de mogelijkheid moeten hebben om ondersteuning bij vrijetijdsbesteding in te kopen, bijvoorbeeld aan de hand van het PAB (persoonlijk-assistentiebudget)². Een PAB kan onder meer gebruikt worden voor praktische, inhoudelijke en organisatorische ondersteuning bij bijvoorbeeld huishoudelijke activiteiten, dagactiviteiten of verplaatsingen (VAPH, 2021). Dit budget zou dus ook voor vrije tijd gebruikt kunnen worden. Opmerkelijk is wel dat het woord ‘vrijetijdsbesteding’ of alles wat hiermee te maken heeft, niet vermeld staat in de ‘Richtlijnen voor PAB-budgethouders’ (VAPH, 2021). In de praktijk blijken deze budgetten

in vele gevallen naar de voorzieningen (meestal Multifunctionele Centra) te gaan. Bovendien staan er op de PAB-wachttijd jongeren die al 15 jaar op hun budget wachten (GRIP vzw, 2018). Volgens de laatste cijfers wachtten op 31/12/2019 1769 kinderen en jongeren op een PAB. De gemiddelde wachttijd voor de toekenning van een PAB betrof 1300 dagen (Vlaamse Parlement, 2021). Niet alleen het overheidsbudget voor het PAB-beleid zelf moet groeien, maar ook de mogelijkheden van het PAB op het vlak van vrijetijdsbesteding en inclusie lijken dus sterk onderbenut.

De mogelijkheden van het persoonlijk-assistentiebudget op het vlak van vrijetijdsbesteding en inclusie lijken sterk onderbenut

Ongeacht of ouders/professionals nu een voorkeur hebben voor een inclusieve, dan wel voor een doelgroepspecifieke aanpak, blijft het belangrijk dat zij op zijn minst een gelijke keuze kunnen maken tussen beide opties. Momenteel is dit vaak niet het geval. Uit het rapport van Ouders voor Inclusie (2020) bleek dat ouders dikwijls doorverwezen worden naar

het doelgroepspecifieke aanbod, omdat de reguliere verenigingen zich niet bekwaam voelen om met hun kind om te gaan. Dit gevoel van onbekwaamheid kwam ook naar voor in ons onderzoek. Wij vonden dat 43% van de ouders en 57% van de professionals een voorkeur hebben voor het doelgroepspecifieke aanbod, voornamelijk omwille van de aanpak op maat van hun kind en de expertise bij de vrijwilligers. Het beperkte doelgroepspecifieke aanbod in Vlaanderen noodzaakt echter vaak een verre verplaatsing. Ouders en professionals moeten dikwijls lange afstanden afleggen, waardoor hun eigen vrije tijd dan weer in het gedrang komt. Bij voorzieningen komen hier dikwijls ook nog transportproblemen bij kijken. Vele ouders en professionals geven aan dat ze zeker zouden openstaan voor een inclusieve aanpak van het reguliere aanbod, maar dat ze hiervoor wat expertise missen bij de verenigingen. Het is dus van belang om in beide sporen te investeren. Enerzijds in een uitbouw van het doelgroepspecifieke aanbod, anderzijds in meer expertise bij het reguliere verenigingsaanbod.

Volgens het VRPH moeten de Staten maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat kinderen met een beperking op gelijke voet met andere kinderen kunnen deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten (Verenigde Naties, 2006). Het weigeren van deze redelijke aanpassingen is ook volgens het Vlaamse Gelijkekansendecreet een vorm van discriminatie (Vlaamse Regering, 2008). Wij vonden dat ouders in de eerste plaats vaak niet op de hoogte zijn van de rechten van hun kind. In de tweede plaats bestaat er ook veel onduidelijkheid - zowel bij ouders als bij de verenigingen - over wat deze redelijke aanpassingen kunnen inhouden. Veel verenigingen kunnen hiervoor een beroep doen op hun koepelorganisaties (bv. KSA Nationaal, Chirojeugd Vlaanderen,...). Deze organisaties geven dan handvaten over hoe de vrijwilligers met bepaalde doelgroepen kunnen omgaan. Toch valt het op dat informatie over redelijke aanpassingen veel minder uitgewerkt zijn voor de vrije tijd dan voor het onderwijs. Voor het onderwijs

zijn verschillende aanpassingen uitgewerkt onder de vorm van STICORDI-maatregelen (stimuleren, compenseren, remediëren, differentiëren, dispensereren; Onderwijs Vlaanderen, z.d.). Veel ouders hebben niet meer de energie om bij het zoeken naar een gepaste vrijetijdsbesteding te blijven strijden voor inclusie. Of zoals een respondent het verwoordde:

“Zeker voorkeur voor inclusie, maar in de praktijk blijkt het inclusief inrichten van hobby's vele malen uitdagender dan inclusief onderwijs - we blijven maar tegen muren aanbotsen, en de energie is eerlijk ook een beetje op om ook in de vrije tijd te blijven pompen en duwen richting inclusie.”

Het zou ondersteunend zijn voor ouders en vrijwilligers om deze maatregelen ook uit te werken voor de vrijetijdsbesteding. Hierdoor zouden ouders beter weten waar ze recht op hebben en zou het beleid handvaten geven aan de reguliere verenigingen om werk te maken van een inclusief beleid.

Meike KNAPEN

Alumnus Universiteit Gent –

Klinische orthopedagogiek en disability studies

knapen.meike@gmail.com – 0470283675

Met dank aan promotor Prof. Dr. Geert Van Hove

Geert.VanHove@UGent.be

REFERENTIES

- Beelen, E., & De Visscher, K. (2011). *Vrije tijd, in en uit zorg. Exploratief onderzoek naar de vrijetijdsparticipatie van personen met een beperking*. Demos vzw.
- Beke, W. (2021). *ANTWOORD op vraag nr. 414 van 15 februari 2021 van LISE VAN-DECASTEELE*. Vlaams Parlement. <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1677041>
- GRIP vzw. (2018a). *Alarm kinderrechten/PAB!* GRIP vzw. <https://www.gripvzw.be/nl/artikel/170/alarm-kinderrechten-pab>
- Hogeschool Odisee. (2018). *Methodiek bruggebouwer: 7 bouwstenen voor sociale inclusie*. [PowerPoint]. KC gezinswetenschappen. https://www.kcgezinswetenschappen.be/sites/default/files/publicaties/vorming_4_verhaegen_vos_bruggebouwer.pdf
- Ouders voor Inclusie. (2020b). *Vrij in vrije tijd. Drempels ervaren door ouders bij het uitbouwen van een inclusieve vrije tijd voor hun kind met specifieke noden*. Issuu. https://issuu.com/w247/docs/vrij_in_vrije_tijd_svi_2020
- Steenkens, K., & Vermeire, K. (1999). Functioneel analfabetisme en basiseducatie. In: Vranken, J., Geldof, D., Van Menxel, G; (eds.) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 1999*. Leuven/Amersfoort: Acco, pp. 133 - 143
- VAPH. (2021). *Richtlijnen voor de PAB-budgethouders. Leidraad voor uw PAB-administratie. Versie 12 maart 2021*. VAPH. <https://www.vaph.be/sites/default/files/documents/3908/richtlijnen-pab-maart-2021.pdf>
- Verenigde Naties. (2006). *Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap*. United Nations. www.un.org/disabilities/documents/natl/netherlands.doc
- Vlaamse Regering. (2008, 10 juli). *Decreet houdende een kader voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid*. Codex Vlaanderen. <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1017082.html>

NOOT

1. De foto werd genomen door de ouders van Saar en met hun toestemming gepubliceerd.
2. Een persoonlijke-assistentiebudget (PAB) is een budget dat de intersectorale toegangspoort, een dienst van de jeugdhulp binnen het Vlaamse agentschap Opgroeien, een agentschap van de Vlaamse overheid, toekent aan de minderjarige persoon met een handicap of zijn wettelijk vertegenwoordiger om zorg en ondersteuning thuis of op school te organiseren en te financieren. Het PAB is een gepersonaliseerd bedrag per jaar. Dat houdt in dat er voor elk jaar een vastgelegd budget wordt toegekend. De budgethouder kan het jaarbudget gebruiken om zijn zorg en ondersteuning te organiseren (VAPH, 2021).

Van deeltijds beroepssecundair onderwijs naar voltijds duaal leren

Hoe kunnen scholen hun leerlingen een traject op maat én met perspectief aanbieden?

Ann MARTENS en Izzy ANDRÉ

Het dbso (deeltijds beroepssecundair onderwijs) wordt afgebouwd om tegen het schooljaar 25-26 volledig te zijn ingekanteld in Duaal Leren, waarbij je leren in een onderneming combineert met leren op school. Deze hervorming brengt het ‘Duaal leren en de aanloophase’ als voltijdse onderwijsvorm in de plaats.¹ Hierbij komen heel wat bezorgdheden bovendrijven, bezorgdheden die in de wandelgangen van het werkveld en ver daarbuiten dagelijks voelbaar zijn. Zal duaal leren de lat niet onrealistisch hoog leggen waardoor jongeren uit de boot dreigen te vallen? Zal de omschakeling naar duaal onderwijs kunnen tegemoetkomen aan de specifieke noden van de meest kwetsbare jongeren? Wat zal de impact zijn op bepaalde leerlingen die lang nog niet klaar zijn voor een duale opleiding? Hoe kan een nuttige invulling gegeven worden aan jongeren die nog niet klaar zijn om te gaan werken? Hoe vermijden we dat het voltijds engagement waarbij CDO's (Centra deeltijds onderwijs) leerlingen een invulling moeten geven van 28 uur niet uitmondt in een geforceerde ‘opvangplicht’? Hoe vermijden we een toename in ongekwalificeerde schooluitval? Vanuit het werkveld van Gent en Eeklo² willen wij graag onze zorgen, ideeën, bevindingen en aanbevelingen voor een volwaardig voltijds engagement delen. Cruciaal is dat alle jongeren blijvend aanspraak kunnen maken op hun recht op onderwijs dat perspectief biedt aan leerlingen, scholen en het werkveld.

Omschakeling van leren en werken naar duaal leren & aanloophase

Duaal leren zal de doelgroep van het deeltijds onderwijs moeten bufferen, ook al ligt de lat een stuk hoger. Binnen het dbso krijgt de leerling twee dagen per week les in een CDO (ook wel centra leren en werken genoemd) en voor de andere drie dagen wordt na de screening bepaald of de leerling klaar is voor arbeidsdeelname - het ultieme doel - of eerst werkervaring opdoet via een stage of in externe vormingsprojecten werkt aan (arbeids)attitudes, (sociale) vaardigheden, enz. De noden en het ritme van de leerling bepalen de doorstroom tussen de verschillende trajecten. Er is een sterke vrees dat een deel van de leerlingen leren en werken die nu terecht kunnen in het CDO uit de boot gaan vallen als leren en werken zal inkantelen in duaal leren. Duaal vertrekt immers van het principe dat alle leerlingen arbeidsrijp en arbeidsbereid zijn en vanaf de screening binnen de 20 opleidingsdagen aan het werk kunnen (Omzendbrief SO/2019/01). Voor die leerlingen die nog niet klaar zijn om te leren op een werkplek wordt de aanloophase uitgewerkt. De ‘deeltijdse’ jongeren die momenteel al op een werkvloer aan de slag zijn, kunnen mogelijks met een gepaste ondersteuning aansluiten in duaal leren. De andere jongeren die nog niet zo ver staan kunnen via de aanloophase klaargestoomd worden voor tewerkstelling op een alternerende werkplek. Tijdens de aanloophase volgen

die jongeren, naast de twee lesdagen een traject op school waarbij de arbeidsgerichte, loopbaangerichte en/of vaktechnische competenties worden versterkt.

Ook voor de kwetsbare jongeren?

De uitdaging bestaat erin om alle jongeren die nu terecht kunnen in de onderwijsvorm van leren en werken ook terecht moeten kunnen in het duaal leren en de aanloophase. Maar wat met de jongeren die nog niet arbeidsrijp en niet arbeidsbereid zijn? Wat gebeurt er met de jongeren die hun perspectief binnen onderwijs kwijt zijn, schoolmoe- maar daarom niet leermoe zijn? Welk maatwerk zullen zij krijgen? Hoe pakken we het spijbelgedrag aan? Wat als zij ook uit de boot van de aanloophase vallen? Welke kansen krijgen zij om richting arbeidsdeelname te groeien? Hoe kunnen we hen terug motiveren en begeleiden om een leertraject af te leggen dat inspeelt op hun vragen en talenten. Hoe kunnen we hen een aanbod voorleggen waarbij ook aandacht is voor andere levensdomeinen dan school en werk? Om op die manier jongeren weer tot leren te kunnen laten komen en samen te werken richting gekwalificeerde uitstroom. We zijn sterk bezorgd in welke mate we onze huidige populatie leerlingen kunnen meenemen in de boot van het duaal leren? En wie niet mee kan, waar kunnen ze dan wel terecht? Wat met jongeren die omwille van persoonlijke problematieken nog niet

Wat gebeurt er met jongeren die schoolmoe- maar daarom niet leermoe zijn?

klar zijn om volop te gaan voor dat voltijds engagement? Nu gaat men ervan uit dat ze dan maar in het voltijds onderwijs moeten blijven en daar dan aan hun 'problematieken' werken in bv. NAFT-trajecten. Maar hoe komt het dan dat er zoveel jongeren met bijzondere noden, of hun begeleiders, hulpverleners, CLB-medewerkers dan toch nog steeds aankloppen bij de CDO's? Misschien omdat ze ervaren dat we daar net wel de expertise hebben om samen met de jongeren weer op zoek te gaan naar ankerpunten, naar perspectief, naar weer aansluiting vinden. Maar dat vraagt soms tijd, creativiteit, alternatieve trajecten, los van een al te strak keurslijf!

Voltijds engagement of opvangplicht?

Tegen 2025 zal er van deeltijds onderwijs geen sprake meer zijn. Duaal leren of leren op school én op de werkvloer wordt eigenlijk voltijds onderwijs met een striktere invulling van het voltijds engagement door de school zelf. In de praktijk impliceert dit dat de leerling 28 uur per week moet presteren, dit door de combinatie van leren op school en leren op een werkplek of in de aanloopfase. De regelgeving zegt dus om jongeren in afwachting van hun werkvulling voltijds op te vangen. Maar druist dit niet in tegen het grondbeginsel van het deeltijds leren? CDO's staan momenteel in voor de organisatie van de twee lesdagen en voor de andere drie dagen wordt nauw samengewerkt met externe partners om een invulling te voorzien, op maat van de jongeren. Hun expertise en de vaak al jarenlange samenwerking met verschillende CDO's is een meerwaarde, maar ook bij hen zijn aanbod en plaatsen soms beperkt. Bij ontbreken van een invulling van de overige drie dagen, blijven de leerlingen (soms noodgedwongen) vaak thuis. Vanuit het onderwijsdecreet en vanuit het werkveld wordt de druk opgevoerd om voor iedere jongere een voltijds engagement te voorzien, wat op zich geen slechte zaak is. Maar dan moet er wel voldoende divers en zinvol aanbod zijn, met perspectief!

Bouwstenen voor een voltijds en volwaardig engagement

Wil men het 'project voltijds engagement' laten groeien tot een volwaardige invulling, dan zullen een aantal cruciale bouwstenen of fundamenteën aanwezig moeten zijn. Deze cruciale voorwaarden hebben enerzijds betrekking op de concretisering en operationalisering van het voltijds engagement zoals het aanwerven van bv. aanloopcoaches zoals in Eeklo of de uitbouw van een eigen projectwerking op school zoals in Duo²-Gent én het voorzien van werkingsmiddelen en infrastructuur. Anderzijds zal een volwaardige invulling maar tot zijn recht kunnen komen als het gebaseerd wordt op inhoudelijke bouwstenen zoals de theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid, het belang van positieve binding, de motivatietheorie en het concept van nieuwe autoriteit.

Wat hebben enerzijds de leerkrachten en begeleiders nodig om tegemoet te komen aan de noden en behoeften van de leerlingen in het kader van een geslaagd voltijds engagement? En anderzijds

kunnen we tijd en ruimte krijgen om dit uit te werken op maat van de jongeren en niet gedwongen te worden in een strikter keurslijf met weinig flexibiliteit en perspectief?

• Bied de leerlingen perspectief: doorstroom- en kwalificatiekanalen

Bij het uitwerken en implementeren van een aanbod voor voltijdse invulling is het van cruciaal belang dat men de hefboomen van motivatie ernstig neemt (Van den Broeck, 2016). Jongeren worden gemotiveerd als ze zich bekwaam voelen en tevens hun leerproces zelf mee kunnen bepalen. Men kan aan dit competentiegevoel werken door te zorgen voor positieve leer- en succeservaringen en dit te bestendigen in kwalificaties en doorstroommogelijkheden. Het doel van de aanloopfase zelf moet voor de jongere duidelijk zijn: hen sterker maken en voorbereiden op een duale tewerkstelling. Ze moeten weten waarom ze in een bepaalde fase van hun traject zitten en waar ze moeten aan werken om te kunnen doorstromen naar arbeidsdeelname en duaal traject. Maar zolang ze geen werkplek hebben op de arbeidsmarkt en dus in de aanloopfase blijven, kunnen ze geen kwalificaties behalen. Vermijd ten stelligste dat jongeren doelloos in de aanloopfase blijven hangen en vervolgens uitstromen zonder enige kwalificatie op zak. Er zijn nog steeds héél veel onduidelijkheden vanuit de overheid van wat wél en niet kan op dat vlak. Belangrijk is dat de overheid hier zeker aan sleutelt maar vooral zo snel mogelijk duidelijkheid verschaft!

• Herstel en/of versterk de binding met de school

Een veilig en warm schoolklimaat is een voorwaarde om goed te kunnen leren. Het zorgt ervoor dat leerlingen zich prettig en veilig voelen op school, in de klas en in groep (Vettenburg, 1988). Dit is bevorderlijk voor het leren en de motivatie van leerlingen en helpt tegen structureel spijbelgedrag. Een positief gevoel bevordert de binding met de school en kan uitval voorkomen. Uit praktijkervaring merken we dat werken met kleine klasgroepen, waar tijd en ruimte is voor individuele aandacht en opvolging daartoe bijdraagt. Bij de invulling van het voltijds engagement zal er vooral vanuit de school gewerkt moeten worden. De uitdaging voor sommige leerlingen is om ze terug op school te krijgen. Eens ze terug op school geraken, dan mag de school en de begeleiders hen niet te snel terug lossen. Het werken aan deze positieve binding is een opdracht van elk personeelslid van de school en van elke dag. En dat proces vraagt tijd en vertrouwen. Iets wat er door de flexibiliteit binnen Leren én werken wel is, maar dat we veel minder zien in de verwachtingen binnen Duaal leren.

• Werk aanklappend en investeer in een zorgende, verbindende aanwezigheid

De jongeren zitten in een scharnierperiode van hun leven en zitten vaak met heel veel vragen niet alleen op het vlak van school en tewerkstelling maar ook op persoonlijk vlak. Niet alle jongeren kunnen thuis evengoed terecht als ze problemen ervaren. Ze hebben des te meer nood aan een luisterend oor, aan een klankbord, een anker waaraan ze zich even kunnen vasthouden om rust en steun te vinden. Het is belangrijk dat de school dit ook aanbiedt. Als leerkracht en begeleider ben je aanwezig bij het schoolgebeuren en het traject dat de leerlingen afleggen. Men gaat op een verbindende manier om met de leerlingen, toont betrokkenheid,

luistert naar hun behoeftes en geeft uiting aan die van hen (leerkracht/begeleider/directie). Zeker in het kader van de aanloopfase is het belangrijk om nabijheid te creëren bij de leerlingen zodat een positieve binding kan ontstaan. Deze binding zal op haar beurt zorgen dat leerlingen meer gemotiveerd geraken om te participeren en zal helpen om spijbelgedrag in te dijken (Van Lier en Leonard, 2013).

Jongeren kunnen enkel vooruitgaan in hun leertraject als ze effectief op de werkvloer bezig zijn

Daarbij is het essentieel dat hun inzet tijdens de aanloopfase kan gehonoreerd worden en perspectief biedt.

• Een intern project of aanloopcoaching voor leerlingen in aanloopfase

In Duo²-Gent zet men een intern project-T op en in Eeklo³ gaan twee aanloopcoaches aan de slag met de jongeren in aanloopfase. Bij het project-T krijgen de jongeren naast de twee schooldagen een aanbod op school van 13u rond solliciteren, sociaal vaardigheden, enz. In Eeklo gaan twee aanloopcoaches aan de slag met de jongeren in aanloopfase, zowel individueel als in groep door het opzetten van vorming en projectwerk. Het gaat om het optimaliseren van leer- en groei kansen om zo richting arbeidsdeelname te groeien. Door middel van een aanbod op maat en een aanklappende begeleiding wordt zowel aan hun algemene sociale als arbeidsgerichte competenties gewerkt (JES, 2016). Beide aanpakken willen die jongeren een plek en een laagdrempelige leeromgeving aanbieden waar ze hun talenten in de breedte kunnen ontdekken. De begeleiders investeren als bruggenbouwers in het netwerk rond de doelgroep en werken als teamplayers samen met interne en externe partners zoals bv. het vormingswerk, lokale jeugddiensten, stadsdiensten, e.a. Dit kan echter alleen maar succesvol uitgebouwd worden als er ook middelen voor zijn!

• Streef naar een flexibel aanbod met een evenwicht tussen groepsvorming en een aanbod op maat

De uitdaging bestaat erin om een aanbod uit te werken dat de jongeren sterker maakt op het vlak van persoonlijke ontwikkeling en arbeidscompetenties. Maar dat ook aansluit bij hun interesses en datgene wat ze nodig hebben om stappen vooruit te zetten. Uit een bevraging in Eeklo blijkt dat zowel leerlingen als leerkrachten en begeleiders de voorkeur geven aan projecten, verbindende activiteiten en vrijwilligerswerk. Teneinde een antwoord te bieden op de noden van de leerlingen maar ook om tegemoet te komen aan de arbeidsgerichte en persoonlijke competenties moet naar een evenwichtige mix gezocht worden tussen een aanbod en een traject op maat van de leerling en groepsgerichte activiteiten.

Daarbij is het essentieel dat hun inzet tijdens de aanloopfase kan gehonoreerd worden en perspectief biedt.

- Voorzie voldoende werkplekken werkend leren

Van de werkgevers wordt veel verwacht op het vlak van begeleiding en coaching van de leerlingen dual. Momenteel is er een sterke vrees dat er te weinig werkplekken en werkgevers zijn die klaar en bereid zijn om zich te engageren om jongeren op te leiden in een dual leertraject. Zeker in bepaalde sectoren vreest men dat er gewoon geen werkplekken gaan zijn. Jongeren kunnen enkel competenties verwerven en vooruitgaan in hun leertraject als ze effectief op de werkvloer bezig zijn. Wat met hun motivatie als er geen werkplek is? Hoe zinvol hou je dan de aanloopfase aangezien er daar niets te rapen valt op het vlak van kwalificatie?

- **Maak werk van duidelijke communicatie en een correcte beeldvorming**

Deeltijds onderwijs werd soms teveel geassocieerd met een half-tijds engagement, zowel door de jongeren, de hulpverlening, CLB's, de voltijdse scholen als de ruimere buitenwereld. Niet enkel naar de leerlingen en hun ouders moet de beeldvorming bijgesteld worden. Zowel hulpverlening als onderwijsverstrekkers 'adviseren' nog te vaak om naar dbso te gaan 'omdat je daar maar twee dagen naar school moet'. Er is nood aan een duidelijk communicatieplan met betrekking tot het voltijds engagement. De leerlingen worden verondersteld minimum 28 uur bezig te zijn voor school; wat trouwens ook geldt voor deeltijds onderwijs. Non-participatie wordt gelijkgesteld met spijbelen. Er moet duidelijk gecommuniceerd worden dat het voltijds engagement onderdeel is van de leerplicht. Momenteel worden er nog steeds vaak jongeren aangemeld die niet arbeidsrijp of arbeidsbereid zijn. Maar we merken wel dat dit vaak is vanuit een zoektocht naar een onderwijsvorm waarbij de betrokken jongere misschien toch weer zijn wagonnetje kan aanhaken binnen het onderwijs en zo terug perspectief krijgt over het eigen leertraject. Iets waarin we door de jaren heen veel expertise hebben opgebouwd binnen dbso. Maar om dit verder te kunnen zetten moeten we flexibel en creatief kunnen blijven.

- **Investeer in het draagvlak en voorzie de nodige omkadering, mandaat en middelen**

Het voltijds engagement en de aanloopfase moeten een volwaardige plaats krijgen in de school, het leerplan en het beleid. Het gaat niet om een neven-project of opvangplicht van de school. Dergelijk project kan maar slagen als men erin gelooft en ervoor gaat. Het gaat om het kwalitatief aanbieden van programma's die de persoonlijke, loopbaangerichte, vaktechnische en arbeidsgerichte competenties ontwikkelen en versterken. Dergelijk project is pas haalbaar als het schoolbestuur daar een kader voor voorziet. Er moeten met andere woorden mensen, middelen, infrastructuur, samenwerkingsverbanden, een mandaat en een werkbaar flexibeliteit gegarandeerd worden. De autonomie en de regierol van de school kan voor de nodige verandering zorgen maar ook de overheid zal het voltijds engagement financieel moeten ondersteunen. De huidige begeleiding van het team leerkrachten, trajectbegeleiders, opvoeders, leerlingbegeleider enz. getuigt van een professionele aanpak. Zeker ook de contacten tussen leerlingen en trajectbegeleiders in het kader van hun traject (aanloopfase of tewerkstelling) is sterk aanklappend; men laat de leerlingen niet zomaar los, men volgt hen op en ze zijn er als het even niet meer lukt. Vandaar een pleidooi om deze aanklappende en positieve manier van begeleiden verder uit te bouwen. Maar daarvoor zijn er uiteraard ook middelen nodig die er nu (nog) niet zijn. Elk CDO moet momenteel uit hetzelfde

urenpakket, met dezelfde werkmiddelen een uitbouw van de aanloopfase realiseren zodat zij een zinvol aanbod bieden op de niet-schooldagen voor deze jongeren die nog niet op de arbeidsmarkt terecht kunnen. En...dat zijn er heel wat.

Conclusie

We vrezen dat het invoeren van het duaal leren, zoals het er nu voor ligt, er zal voor zorgen dat veel knowhow en expertise binnen het dbso verloren zal gaan. Knowhow die nu ook bijdraagt tot het welslagen van trajecten voor kwetsbare jongeren. Ook al zijn de doelgroep, de arbeidscontext en de bezorgdheden regionaal enigszins verschillend, de essentie is wel overal dezelfde: nood aan flexibiliteit, kwalificatiemogelijkheden, middelen en tijd. Als de aanbieder moet schakelen van een deeltijds naar een voltijds onderwijsaanbod zal dit duidelijk extra financiële inspanningen en middelen vragen. De overheid zal hier haar verantwoordelijkheid moeten nemen en de bezorgdheden van het dbso ter harte nemen. En er moet meer duidelijkheid komen over wat kan en niet kan binnen het duaal leren. Enkel zo kunnen CDO's verder kwaliteitsvol onderwijs aanbieden en blijven doen waar ze al jaren goed in zijn!

Ann MARTENS* en Izzy ANDRÉ**

*Leerkracht PAV en aanloopcoach CDO Richtpunt Eeklo,
ann.martens@richtpunteeklo.be
**Leerlingbegeleiding Duo²-Gent,
clw.leerlingbegeleiding4@onderwijs.gent.be

BIBLIOGRAFIE

- JES, 2012, *Een stevige basis voor persoonlijke ontwikkeling. Handboek opgemaakt in het kader van het IPOP-project*, ESF-publicatie. [Welke houding neem je als begeleider? p.39-63].
- Omzendbrief SO/2019/01 duaal leren en aanloopfase.
- Van Lier, R. en Leonard, H., Nieuwe autoriteit. De omgang met (gedragsproblemen van) leerlingen op een nieuw spoor?, *Welwijs*, 2013, jg 24, 4, 3-6.
- Van den Broeck, A., De basisbehoeften van de ZelfDeterminatie Theorie: een samenvatting van de literatuur, *OVER.WERK Tijdschrift van het Steunpunt Werk*, 2/2016, Leuven: Acco. Gebaseerd op: Van den Broeck, A., Ferris, D. L., Chang, C. H., & Rosen, C. C. (2016). Review of Self-Determination Theory's Basic Psychological Needs at Work. *Journal of Management*, 42(5), 1195-1229. <http://doi.org/10.1177/01492063166632058>.
- Vettenburg, N., Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid. Een theoretisch en empirisch onderzoek in het beroepsonderwijs, 1988, Leuven: onderzoeksgroep jeugdcriminologie.

NOTEN

1. Omzendbrief SO/2019/01 duaal leren en aanloopfase en besluit van 14 september 2018 van de Vlaamse regering houdende uitvoeringsmaatregelen betreffende het duaal leren en de aanloopfase en diverse maatregelen.
2. Izzy André is werkzaam als leerlingbegeleider in Duo²-Gent (het vroegere CLW Gent) en Ann Martens is werkzaam als leerkracht Richtpunt Eeklo.
3. Rapport 'Aanloopcoaching als inzet voor een volwaardig voltijds engagement?', Ann Martens, maart 2021.

Praten helpt, gij weet!

Young FENIX zet in op een divers-sensitieve aanpak

Randy HAERS

Het taboe rond geestelijke gezondheid maakt dat jongeren eerder kiezen om problemen op te kroppen dan om hulp te zoeken. Als welzijnsorganisatie wil Young FENIX dat taboe doorbreken door in te zetten op laagdrempelige, gratis en anonieme coachingstrajecten op maat van elke jongere (12-25j).

Maar Young FENIX doet meer! Het divers-sensitieve DNA van de organisatie maakt dat zij een unieke positie inneemt in de welzijnssector. In dit artikel lichten we toe hoe Young FENIX mentaal welzijn destigmatiseert én hoe zij resoluut gaat voor een toegankelijk hulpverleningslandschap.

Young Fenix: een divers-sensitieve welzijnsorganisatie voor, door en mét jongeren

Young FENIX creëert samen met jongeren en vrijwillige coaches een *community* waarin het normaal is om te praten over het mentaal welbevinden. Er wordt ingezet op verschillende werkvormen: begeleidingen door opgeleide vrijwillers, ondersteuning bij het maken van een podcast, vormingsactiviteiten en tenslotte het project 'Werk zkt. Jongeren'.

We beschrijven hieronder waarom, voor wie en hoe Young FENIX deze werkvormen opzet.

Alomtegenwoordigheid van welzijnsnoden bij jongeren

Het mentaal welzijn van jongeren staat al een hele poos onder druk. In 2016 gaf 38% van de 1100 bevraagde jongeren (14- tot 25-jarigen) aan niet goed in hun vel te zitten (Vlaamse Jeugdraad, 2016). In het SIGMA-onderzoek geeft meer dan de helft van de adolescenten aan last te hebben van (milde) psychische klachten zoals somberheid en slecht slapen. Bijna 20% van de jongeren rapporteert matig tot ernstige klachten (Kirtley et al., 2019). Deze cijfers dateren van vóór de coronacrisis, toen de vrijheidsberovende maatregelen nog moesten komen. Het GEMS-rapport toont aan dat het percentage jongeren met matige tot ernstige psychologische klachten tijdens de eerste coronagolf in het voorjaar van 2020 is opgelopen tot 65% (Despecialist.eu, 2021). Bovendien blijken jongeren de meest kwetsbare groep te zijn als we kijken naar het mentaal welzijn. In het rapport van Statistiek Vlaanderen zien we dat jonge mensen (18- tot 24-jarigen) minder gelukkig, meer neerslachtig en vaker eenzaam zijn tijdens de coronacrisis (Abdelhakim, et al., 2021). Motivatiepsycholoog Maarten Vansteenkiste (Universiteit Gent) zegt daarover: "Jongvolwassenen ontwikkelen zich meer in groepsverband en dat staat nu al lange tijd on hold. Deze crisis is, over het algemeen, veel meer een breuk met de levensstijl van jongeren dan met die van ouderen" (Kelepouris, 2021). De cijfers zijn alarmerend, te meer omdat 75% van mentale gezondheidsproblemen start voor de leeftijd van 24 jaar (Children Society, 2008).

Het taboe rond mentaal welzijn en de (on)toegankelijkheid van de hulpverlening

De cijfers wijzen op het belang van preventie en de noodzaak om een taal te ontwikkelen om te praten over mentaal welzijn. Met vele jaren op de teller in de Bijzondere Jeugdzorg besloot Khalid El Hatri, oprichter van Young FENIX, om zelf de handen uit de mouwen te steken.

"In gesloten instellingen ontmoette ik steeds weer jongeren waarbij ik dacht: als zij eerder in hun leven de juiste hulp hadden gekregen, dan had het nooit tot een opsluiting moeten komen. En als een jongere de stap naar hulp al durft te zetten, dan raakt hij de weg kwijt" (El Hatri, Young FENIX).

Hiermee haalt El Hatri een heikel punt aan, nl. de (on)toegankelijkheid van het hulpverleningslandschap. Daarnaast is er ook het taboe om over mentaal welzijn te spreken. Ondanks campagnes zoals Rode Neuzen en Te Gek!?, blijft het een taboe om te spreken over hoe men zich voelt. In het rapport Toegankelijke Jeugdhulpverlening vertellen jongeren waarom ze het moeilijk vinden om hulp te zoeken. Ze schamen zich om te spreken over de eigen kwetsbaarheden, ze willen anderen niet tot last zijn of ze vinden de eigen problemen niet ernstig genoeg (Kinderrechtencommissariaat, 2007). De Vlaamse Jeugdraad (2016) hamert op het proactief destigmatiseren van psychisch welzijn.

Young FENIX als community

Horen praten, doet praten

In de *YFX-community* is alles gericht op het bespreekbaar maken van mentale (on)gezondheid. Zo gaan in de Young FENIX podcast jongeren met elkaar in dialoog over welzijnsthema's die hen bezighouden. Van het hoofddoekendebat tot racisme en discriminatie, van leven met AD(H)D tot leven met anorexia, geen enkel onderwerp gaan ze uit de weg.

Young FENIX moedigt jongeren niet alleen aan om te praten over hun gevoelens, de YFX-coaches vangen hen ook op wanneer zij het

YFX Podcast met YFX-jongere en host Meggan (links) en tieners Gianina (midden) en Aëlla (rechts) over de overgang van de lagere naar de middelbare school in tijden van lockdown.

moelijk hebben. Young FENIX werkt met vrijwilligers als coaches. De coaches hebben een opleiding genoten in toegepaste psychologie, sociaal werk, criminologie of orthopedagogie én hebben de nodige ervaring opgedaan als leerkracht, jeugdwerker, opbouwwerker of contextbegeleider. Binnen Young FENIX neemt men alle welzijnsproblematieken ernstig en handelt men steeds in het belang van de jongere. Jongeren kunnen met al hun vragen, groot of klein, terecht bij Young FENIX. Of ze nu nood hebben aan een luisterend oor, een kort gesprek of een langdurig traject, steeds krijgen ze de ondersteuning op hun maat en tempo. Het multidisciplinaire team van coaches staat garant voor kwaliteitsvolle ondersteuning en coachingstrajecten.

“Zogezegde lifestylecoaches schieten als paddenstoelen uit de grond, terwijl niet iedereen gekwalificeerd is om met serieuze problemen van jongeren aan de slag gaan. We moeten allemaal het taboe rond mentaal welzijn doorbreken. Maar, als een jongere echt een hulpvraag heeft, moet de jongere de juiste hulp krijgen” (Vrijwilliger Young FENIX).

Jongeren voelen het intrinsieke engagement van de vrijwilligers. Er is geen verborgen agenda. Onze vrijwilligerswerking versterkt dat gemeenschapsgevoel. Tijdens een coachingsgesprek zegt een jongere daarover het volgende:

“Deze wandeling doet veel. Je luistert naar me en zit niet met een boekje alles op te schrijven” (Jongere uit Borgerhout).

Jongeren als ijkpunt

Als welzijnsorganisatie creëert Young FENIX een laagdrempelig coachingsaanbod dat de eigenheid en de leefwereld van jongeren als uitgangspunt neemt. Jongeren komen heel wat drempels tegen in hun zoektocht naar (professionele) hulp. Wanneer zij het taboe overwonnen hebben, blijft het ontzettend moeilijk voor hen om zelfstandig en op eigen houtje ook daadwerkelijk die stap te zetten (Kinderrechtencommissariaat, 2007).

Hoe ervaren jongeren deze drempels? Wat houdt toegankelijkheid in vanuit het perspectief van jongeren? Wij laten enkele jongeren zelf aan het woord.

“Ik ga nog niet eens sjotten op een ander pleintje, laat staan dat ik helemaal naar het centrum ga om met iemand te spreken over mijn issues. Op zaterdag zou ik misschien nog de tijd hebben, maar dan is er niets open. En voor een psycholoog of zo? Daar heb ik geen geld voor. Bij mijn ouders moet ik daarvoor niet afkomen” (Jongere uit Kiel).

“Goh, ik weet niet wat er allemaal bestaat eigenlijk. Ik weet ook niet of het iets voor mij is. Ik ben bang dat ze me in een hokje gaan duwen, dat ze me iets opleggen om te volgen” (Jongere uit Antwerpen).

“Toen ik aan mijn ouders toegaf dat ik me niet zo goed voelde, zijn we samen gaan zoeken. Maar dat taaltje op websites en zo, echt ... Zelfs voor mijn ouders was het moeilijk” (Jongere uit Borgerhout).

Young FENIX neemt deze drempels weg door er heel bewust mee om te gaan. Coachingstrajecten zijn gratis en anoniem. Met een telefonische en online permanentie verhogen ze hun beschikbaarheid. Drie locaties, ingericht zoals een uitnodigende woonkamer, verspreid over Antwerpen stad (e.g. Borgerhout, Antwerpen centrum en Kiel), verhogen ze de bereikbaarheid voor jongeren. Deze woonkamers waarborgen een *safe space* waar jongeren in alle vrijheid en geborgenheid kunnen praten. Even goed kunnen coach en jongeren kiezen om bijvoorbeeld een wandeling te maken.

Door zich bekend te maken bij scholen, jeugdwerkorganisaties en andere welzijnsorganisaties vinden jongeren hun weg naar Young FENIX. Deze bekendmakingen zijn steeds op maat van de vrager. Het kan gaan over een voorstelling van de organisatie aan de professionals (bv. bv. leerlingbegeleiders, leerkrachten of jongerenwerkers), maar even goed kan de Young FENIX medewerker kennismaken met jongeren zelf door aanwezig te zijn in de werking of op de speelplaats. De bekendmaking kan in teken staan van ontmoeting, maar evenzeer is het mogelijk om te komen tot een concretere samenwerking (bv. in kader van doorverwijzingen). Daarnaast wordt sterk ingezet op een online (bv. sociale media) en offline (bv. outreaching op pleintjes) aanwezigheid om jongeren te bereiken daar waar zij zelf actief zijn.

Outreachen is een must

Het vergt een continue denkoefening hoe hulpverleningsorganisaties hun toegankelijkheid voor jongeren kunnen verhogen. Steeds opnieuw stellen YFX-medewerkers de eigen werking in vraag. Het winkelmodel werkt niet voor tieners en jongeren (Serrien, 2018). Deze doelgroep is niet geneigd om naar een fysieke dienst te stappen wanneer ze een vraag of probleem hebben. Outreachend werken, oftewel zelf jongeren opzoeken om hulp of ondersteuning aan te bieden, is broodnodig om een bepaalde doelgroep te bereiken. Zo gaat Faissal, straattherapeut bij Young FENIX, vindplaatsgericht te werk in de Antwerpse wijk het Kiel. Hij legt uit waarom dat belangrijk is.

“We mogen van onze gasten niet verwachten dat zij zelf de stap naar hulp zetten. We draaien het om, snap je? In plaats van te verwachten dat jongeren zich aanpassen aan ons, passen wij ons aan aan hen. Ik zoek hen op door naar plekken te gaan zoals pleintjes en parken. Vanuit deze nabijheid, leren we elkaar kennen én vertrouwen, wat cruciaal is voor een welzijnstraject. Zeker met gasten die getekend zijn door een heleboel kwetsures” (Faissal, Young FENIX).

Straattherapeut Faissal in groeps gesprek op het Alphons De Cockplein, Kiel, Antwerpen.

Heel wat jongeren blijven in de kou staan. Door een outreachende component te koppelen aan het aanbod, komt Young FENIX tegevoet aan de noden van deze groep jongeren. Zo voorkomen zij dat hun welzijnsnoden onder de radar blijven.

Mentaal welzijn is geen bijkomstigheid

Als jongeren niet goed in hun vel zitten, heeft dat een weerslag op hoe zij zich voelen in de klas, thuis, op het pleintje of waar dan ook. Voor leerkrachten, jeugdwerkers of jobcoaches is het niet evident om aan de slag te gaan met alle noodkreten van hun jongeren. Zij missen vaak de tijd en expertise.

“Alle jongeren die bij ons een training volgen, dragen een rugzak met zich mee. Het is voor onze trainers onmogelijk om daar iets mee te doen. Ik geef hen mee om deze ‘emotionele potjes’ beter dicht te laten. Eens je ze opent, dan krijg je ze niet meer dicht” (Manager van een non-profitorganisatie).

Elke organisatie vertrekt vanuit een eigen visie, met een eigen missie. Het mentale welzijn van jongeren is niet iets wat je er vlug even bijneemt. Het verdient een volledige en onvoorwaardelijke focus. Het ESF-project ‘Werkt zkt. Jongeren’ zet in op de groei van jongvolwassenen, die uit de boot dreigen te vallen. Het project is een partnerschap tussen Young FENIX, VDAB, Scum Studios, Skill Builders en CAW. Door samen te werken op levensdomeinen psychosociaal welzijn, arbeid en vrije tijd, creëren ze een fijnmazig vangnet voor de doelgroep met ondersteuning op maat. Binnen het project begeleiden de coaches van Young FENIX jongvolwassenen met welzijnsnoden en -vragen. De achterliggende gedachte is dat als een persoon niet goed in zijn vel zit, deze persoon het ook moeilijker zal hebben in zijn vrije tijd of op de arbeidsmarkt.

Het YFX-vormingsaanbod richt zich tot zowel jongeren als volwassenen die omgaan met jongeren, gaande van professionals zoals leerkrachten of jeugdwerkers tot de ouders zelf. Het aanbod beoogt

hen te versterken in het praten over en detecteren van welzijnsnoden. Zo werkt men preventief én verkleint men de afstand tussen jongeren en welzijnsinstanties. Als een jongere, professional of ouder een gezicht op de hulpverlener kan plakken, zetten ze sneller de stap naar hulp. Komen jongeren bij Young FENIX terecht dan wordt steeds gezocht naar de ondersteuning die de jongere nodig heeft. Een knoop die altijd samen met de jongere – en netwerk – bekeken wordt.

Superdiversiteit en divers-sensitieve DNA

Diversiteit troef in de YFX-community

Anno 2021 is de samenleving superdivers en dat brengt heel wat uitdagingen met zich mee, ook voor de sociale sector (Geldof, 2011). Superdiversiteit gaat niet alleen over een toename van de etnisch-culturele diversiteit, maar ook over een groeiende diversiteit binnen de diversiteit (Geldof, 2014). De samenleving is rijker dan ooit, maar hoe gaat de welzijnssector om met deze rijkdom?

“Welzijnsnoden culturaliseren is een reëel probleem in de sector. Een jongen gedraagt zich opstandig? Het ligt aan zijn roots. Een meisje doet niet mee? Het zal wellicht niet mogen van haar geloof. De hulpverlening is vaak nog te wit. Ik ben ervan overtuigd dat als we meer perspectieven binnenbrengen, we meer op maat kunnen werken van de steeds diverser wordende groep jongeren” (El Hatri, Young FENIX).

Hoewel etnisch-culturele diversiteit steeds meer een realiteit vormt binnen de doelgroepen van welzijnsorganisaties, is deze diversiteit niet terug te vinden in de organisaties zelf. Zo heeft slechts 2,38% van de medewerkers in de sector een migratieachtergrond (Vlaams Welzijnsverbond, 2017). Een aandeel dat zelfs daalt naarmate de beslissingsmacht en actieve inbreng in een organisatie toenemen (Laoukili, Oosterlyncx & Cools, 2019). De sector is met andere woorden toe aan een inhaalbeweging. Ook het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin pleit daarvoor (Demeyer & Vandezande, 2016). Young FENIX kiest voor de omgekeerde richting: diversiteit als vertrekpunt.

De organisatie zet bewust in op een ploeg van vrijwilligers en beroepskrachten die de superdiversiteit van vandaag weerspiegelt. Zo herkennen alle jongeren zich in de organisatie en de coaches. Vormingen en intervisies met vrijwilligers leiden tot een bundeling van krachten, een wisselwerking tussen perspectieven. Dankzij deze kruisbestuiving kijken ze binnen Young FENIX met verschillende brillen naar de complexe realiteit.

De complexe realiteit vloeit voort uit de mens als complex wezen. Jongeren herleiden tot hun etniciteit, gender of afkomst is *not done*. Elke persoon kent een meervoudige identiteit. Deze bestaat uit een waaier van culturele, persoonlijke, fysieke, sociale en socio-economische kenmerken, die elkaar overlappen en beïnvloeden (Diversiteit In Actie, 2020).

“Wie bedoelt mijn baas met ‘jullie’ als hij zegt “Altijd hetzelfde met jullie!”. Jongeren? Mensen met bruine ogen? Wie zal het zeggen? Overal waar ik kom, duwen ze me in een hokje. Naar mijn vader moet ik luisteren. Ik ben nog groen achter mijn oren, zegt hij dan, als perfect geïntegreerde Belg van Marokkaanse afkomst. Voor Nederlands is het altijd kantje boord op school. Ik spreek altijd van ‘de’ meisje. Thuis spreek ik wel perfect Berbers.

Met mijn neven en nichten in Parijs spreek ik Frans zonder haar op. Je m'en fou. Ik wil niemand iets afpakken en gun iedereen zijn geloof en feestdagen. Maar denk je dat een leerkracht rekening houdt met het Suikerfeest bij het geven van toetsen of huiswerk? Ik krop het allemaal op. Voetbal is een uitlaatklep, ook al krijg ik daar van alles naar mijn hoofd geslingerd” (Jongere uit Kiel).

Gender, etniciteit, levensbeschouwing, leeftijd enz. vormen niet alleen onze identiteit, ze hebben ook een reële impact op onze levens. Met een buitenlandse naam heb je minder kansen op een huurwoning, en het dragen van een hoofddoek bemoeilijkt je zoektocht naar een job. Als je jong bent, moet je luisteren. Als je de taal niet spreekt, moet je zwijgen. Deze dimensies bepalen onze positie in de samenleving en de kansen die we krijgen. Ze sturen ons gedrag en denken. Het ‘normdenken’ bepaalt deze impact: wie afwijkt van de norm, valt uit de boot. Bovendien bestaat zoets als de onzichtbare norm, oftewel normen waarvan we ons niet (meer) bewust zijn. Zo denkt men vaak instinctief aan buitenlandse jongeren als het gaat over de overlast door hangjongeren (Arikoglu et al., z.d.).

Divers-sensitief omgaan met verschil

Divers-sensitiviteit zit verweven in het YFX-DNA. Het veronderstelt dat men onbevooroordeeld en onbevangen kijkt naar een jongere; dat men aandacht heeft voor de meervoudige identiteit van de jongere; maar ook dat men voelt wanneer verschillen niet relevant zijn (Haudenhuyse, 2018). *“Een eerste stap is er één van zelf-bewustwording. We organiseren een basisvorming waar onze vrijwilligers nadenken over hun eigen referentiekader, over hun eigen kijk op de wereld. Als je je bewust wordt van je eigen waardeoordelen en vooroordelen, dan pas kan je jezelf verplaatsen in de leef- en gevoelswereld van je gesprekspartner”* (El Hatri, Young FENIX).

Hoffman (2018) waarschuwt om conflicten of misverstanden vanuit een strikt culturele bril te bekijken.

“Ik was al enkele weken mijn zwemgrief vergeten, toen ik plots naar de leerlingenbegeleiding moest. Ze dachten dat ik van thuis uit niet mee mocht zwemmen. We zijn moslims. Ik draag een hoofddoek en ze dachten dat ik onderdrukt of zo werd. Terwijl ik gewoon heel onzeker ben over mijn lichaam. Ik durfde het niet te tonen voor een jongen waarop ik verliefd ben. Dat was een heel slechte ervaring. Nog voor ze naar mij luisterde, hadden ze al een heel oordeel klaar” (Jongere uit Sint-Niklaas).

Elke communicatie tussen twee of meerdere mensen is een vorm van interculturele communicatie. Of het nu een gesprek is tussen moeder en zoon, tussen leerkracht en leerling, tussen christen en moslim, onthoud steeds dat mensen elkaar ontmoeten, en niet culturen (Hoffman & Verdooren, 2018).

Een kritische reflectie als slot

Young FENIX verzet zich tegen een individualistische of kleurenblinde benadering van welzijnsproblematieken bij jongeren. De medewerkers kijken naar het grotere plaatje, de maatschappelijke context met alle uitsluitingsmechanismen inclusief. Als men dat niet doet, dreigen dominante normen, waarden en oordelen opgelegd te worden aan minderheidsgroepen (Vos et al., 2016). Net als vele andere organisaties zijn welzijnsorganisaties geen neutrale om-

geving. Vaak zijn deze geconstrueerd rond een duidelijk omlijnde norm - meestal die van de witte valide heteroseksuele hulpverlener. Deze norm fungeert als een basis voor de (sub)structuren van de sector en bepaalt naast gekende processen en praktijken ook de karakteristieken, inhoud en regels van een organisatie (Acker, 2006; Bourabain, 2021; Holck, 2018; Janssens & Zanoni, 2014).

Bij Young FENIX zijn jongeren de norm, is praten over mentaal welzijn de norm, is (super)diversiteit de norm. Als welzijnsorganisatie breekt zij niet alleen de lans voor het mentaal welzijn van onze jongeren maar ook voor het belang van de representatie ervan in de sector én in de ruimere samenleving.

Randy HAERS

hello@youngfenix.be

www.youngfenix.be

BIBLIOGRAFIE

- Acker, J. (2006). Inequality regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & society*, 20(4), 441-464.
- Arikoglu, F., Scheepers S. & Koranteng Kumi A. (z.d.). *Intersectioneel denken. Handleiding voor professionelen die intersectionaliteit of kruispuntdenken in de eigen organisatie willen toepassen*. Ella vzw.
- Despecialist.eu (2021). *65 procent jongeren had het mentaal moeilijk tijdens eerste coronagolf*. Geraadpleegd op juli 7, 2021, op <https://www.despecialist.eu/nl/nieuws/65-procent-jongeren-had-het-mentaal-moeilijk-tijdens-eerste-coronagolf.html>.
- Demeyer, B., & Vandezande, V. (2016). *Etnische diversiteit in zorg en welzijn. Een kwalitatieve beleidsanalyse voor het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- Diversiteit In Actie (2020). *Identiteitsconstructie in een diverse samenleving*. Geraadpleegd op juli 7, 2021, op <http://www.diversiteitactie.be/themas/sociaal-cultureel-bewustzijn/professionalisering/identiteitsconstructie-een-diverse>
- Geldof, D. (2011). New challenges for urban social work and urban social work research. *European Journal of Social Work*, 14(1), 27-39.
- Geldof, D. (2014). Als kinderen onze steden kleuren ... Superdiversiteit, demografische veranderingen en maatschappelijke kwetsbaarheid. In C. Matthijssen, M. Loopmans & R. Crivit (red.), *Kwetsbare vrije tijd? Uitdagingen voor emanciperend jeugdbeleid* (223-236). Leuven/Den Haag: Acco.
- Haudenhuyse, E. V. (2018). *Vind je weg in superdiversiviteit. BegeLEID je team naar divers-sensitiviteit*. Gent: Arteveldehogeschool Gent.
- Hoffman, E. (2018). *Interculturele gespreksvoering. Theorie en praktijk van het TOPOI model*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Hoffman, E., & Verdooren, A. (2018). *Diversiteitscompetentie Niet culturen, maar mensen ontmoeten elkaar*. Bussum: Couthino.
- Holck, L. (2018). Unequal by structure: Exploring the structural embeddedness of organizational diversity. *Organization*, 25(2), 242-259.
- Janssens, M., & Zanoni, P. (2014). Alternative diversity management: Organizational practices fostering ethnic equality at work. *Scandinavian Journal of Management*, 30(3), 317-331.
- Kelepouris, S. (2021). *Omvangrijke coronastudie toont: jongeren krijgen mentaal de zwaarste klappen*. De Morgen, geraadpleegd op juli 7, 2021, op <https://www.demorgen.be/nieuws/omvangrijke-coronastudie-toont-jongeren-krijgen-mentaal-de-zwaarste-klappen~b00de836/>.
- Kinderrechtencommissariaat (2007). *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst*.
- Kirtley, O.J., Achterhof, R., Hiekkaranta, A.P., Hermans, K., Hagemann, N., & Myingermeyers, I. (2019). *Rapport: hoe word ik wie ik ben? De voorlopige resultaten van de SIGMA-studie: een langdurig onderzoek naar de geestelijke gezondheid van jongeren in Vlaanderen*. KU Leuven.
- Serien, L. (2018). *Eerstelijns hulp aan tieners: Op zoek naar werkwijzen om meer en beter aan te sluiten bij hulpvragen van 12-15 jarigen*. Steunpunt Mens en Samenleving.
- Abdelhakim, A., Carton, A., Moons, D., Noppe, J., Vander Molen, T., Van Peer, C., & Verlet, D. (2021). *Resultaten COVID-19-bevraging: Gezondheid, welzijn en sociale contacten*. Brussel: Statistiek Vlaanderen.
- Vlaamse Jeugdraad (2017). *Advies 1706: Advies Psychisch Welzijn*.
- Vlaams Welzijnsverband vzw (2017). *Jaarverslag 2016*.
- Vos, M., Çelik, G., & de Vries, S. (2016). Making cultural differences matter? Diversity perspectives in higher education. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal*.
- VVSG (z.d.). *De zeven B's van de toegankelijkheid*. Geraadpleegd op augustus 18, 2021 op <https://www.vvsg.be/kennissitem/vvsg/de-7-bs-van-de-toegankelijkheid>.

KOALA: een betrouwbare en valide taalscreening voor 5-jarige kleuters

Kris VAN DEN BRANDEN, Goedele VANDOMMELE en Jozefien LOMAN

Vanaf het schooljaar 2021-2022 is elke basisschool verplicht om bij het begin van de leerplicht een taalscreening uit te voeren die het niveau van de leerlingen inzake de onderwijstaal nagaat. De Vlaamse overheid besliste welk instrument hiervoor moet worden gebruikt alsook het moment en de manier van afname. In opdracht van de Vlaamse regering ontwikkelde het Centrum voor Taal en Onderwijs (Faculteit Letteren – KU Leuven) tijdens het afgelopen schooljaar het screeningsinstrument dat basisscholen moeten gebruiken om de taalvaardigheid Nederlands van al hun 5-jarige kleuters te testen. Het instrument kreeg de naam ‘KOALA’. De validiteit en bruikbaarheid van het instrument werd onderzocht bij bijna 2000 kleuters (van alle taal- en sociale achtergronden). In dit artikel geven we duiding bij de inhoud van het instrument en de mogelijkheden die de afname biedt om kleuters extra impulsen te geven op het vlak van hun taalvaardigheidsontwikkeling.

Wat is taalscreening?

Voor de Vlaamse regering kadert de verplichte taalscreening van 5-jarige kleuters in het bevorderen van gelijke onderwijskansen en het bestrijden van ‘taalachterstand’. Door meteen bij de aanvang van de leerplicht de taalvaardigheid van kleuters in kaart te brengen, kunnen kleuters met een te geringe taalvaardigheid Nederlands geïdentificeerd worden en aansluitend van dichtbij opgevolgd worden. Het beleid gaat er hierbij van uit dat de taalvaardigheid Nederlands van de kinderen een sterke invloed heeft op hun kansen om in het Nederlandstalige onderwijs succesvol te zijn, omdat alle domeinen van het curriculum in het Nederlands worden onderwezen (met uitzondering van het Frans als vreemde taal vanaf het vijfde leerjaar) en kinderen ook in het Nederlands moeten tonen dat ze de doelcompetenties hebben verworven.

Het taalscreeningsinstrument ‘KOALA’ heeft een signaalfunctie: het wil op een efficiënte, betrouwbare en valide manier de taalvaardigheid van kleuters in kaart brengen en een ‘vlaggetje’ of ‘uitroep-teken’ zetten bij de kleuters voor wie de kleuterschool alert moet zijn over de taalontwikkeling die ze doormaken. Dat ‘vlaggetje’ zet schoolteams aan om de kleuters in kwestie tijdens de rest van het schooljaar extra stimulansen te geven om hun taalvaardigheid Nederlands verder, en versneld, te ontwikkelen.

Bij 5-jarige kleuters is het ontwikkelen van zulk een instrument een stevige uitdaging. Kleuters kunnen immers niet op dezelfde manier gescreend worden als lagereschoolkinderen. Kleuters zijn minder vertrouwd met pen-en-papier en met typische toetsopdrachten (zoals meerkeuzevragen). Ze kunnen nog niet lezen en schrijven. Daarnaast hebben ze meer moeite met volgehouden concentratie en werken ze minder graag individueel. Ze hebben ook nood aan voldoende succeservaringen bij de start van de toetsafname.

Hoe screent KOALA taalvaardigheid?

Een kwaliteitsvolle taalscreening voor kleuters vraagt een creatieve aanpak: de afname moet gestandaardiseerd¹ gebeuren, maar moet toch voldoende aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van kleuters en de bovenstaande bezorgdheden.

Een individuele afname biedt daartoe meer mogelijkheden, maar is zeer tijdsintensief. Uit het uitgebreide kalibratie-onderzoek² dat het CTO in het najaar van 2021 uitvoerde en waarbij bijna 2000 kleuters betrokken werden, bleek dat een combinatie van eerder ‘klassieke’ toetsopdrachten (zoals een meerkeuzevraag waarbij kleuters de juiste prent aanduiden) met actievere opdrachten (zoals iets tekenen op een prent) en gestandaardiseerde observaties van leuke doeopdrachten goede resultaten opleverde.

KOALA bestaat in totaal uit 7 taken en 33 opdrachten. De kleuters krijgen drie soorten opdrachten, waarbij ze telkens een mondelinge,

Het taalscreeninginstrument ‘KOALA’ heeft een signaalfunctie: het zet een ‘vlaggetje’ bij de kleuters voor wie de school alert moet zijn over de taalontwikkeling

Nederlandstalige boodschap (met name een mededeling, instructie of vraag) moeten begrijpen om die uit te voeren:

- a. *Doe-opdrachten*: de kleuter voert een handeling uit op basis van een mondelinge boodschap. Bijvoorbeeld: de kleuter krijgt een hoepel. De toetsafnemer geeft de opdracht: “Leg de hoepel op de grond. Spring in de hoepel.”
- b. *Zoekopdrachten*: de kleuter zoekt iets of iemand op een prent op basis van een mondelinge boodschap. Bijvoorbeeld: op een afbeelding staan kleuters die spelen aan een zandtafel. De kleuter wordt gevraagd om de zandtafel aan te duiden.
- c. *Kiesopdrachten*: de kleuter kiest uit vier plaatjes het juiste op basis van een mondelinge boodschap. Bijvoorbeeld: de kleuter luistert naar een verhaal en duidt de prent aan die de gebeurtenissen in het verhaal het best weergeeft.

Zoals uit de drie soorten opdrachten blijkt, focust KOALA op de screening van luistervaardigheid. Uit eerder onderzoek bleek dat luistervaardigheid (met name de vaardigheid om betekenisvolle mondelinge boodschappen, instructies, vragen, mededelingen en verhalen te begrijpen) bij jonge kinderen een goede indicator is van de algemene taalvaardigheid die nodig is om in het eerste leerjaar vlot tot leren te komen. Luistervaardigheid is bovendien in vergelijking met spreekvaardigheid efficiënter qua afname en scoring. Bij het ontwerpen van het screeningsinstrument zorgden de ontwikkelaars ervoor dat de luistertaken nauw aansloten bij de officiële ontwikkelingsdoelen taal voor het kleuteronderwijs.

Bij 5-jarige kleuters is aandacht voor de afnamecondities van essentieel belang:

- het is belangrijk dat de toets wordt afgenomen door een persoon met wie de kleuter vertrouwd is en bij wie hij of zij zich goed voelt: ‘bekende’ toetsafnemers kunnen vertrouwen geven aan faalangstige kleuters of kleuters die moeite hebben met de opdrachten;
- een afname met een combinatie van opdrachten in kleine groepjes (bijvoorbeeld van een vijftal kleuters) en individuele opdrachten zorgt voor meer taakspanning en geeft de leraar de mogelijkheid om te observeren tijdens de afname;
- beperkte duur van de toetsafname en kleine bewegingstussendoortjes helpen de kleuters om zich te blijven concentreren op de opdrachten.

Wat betekent de score?

KOALA wordt ten vroegste op 10 oktober en uiterlijk op 30 november afgenomen, dus tijdens het eerste trimester van het schooljaar. De kleuter krijgt op basis van de toetsafname een score, die in een groene, oranje of rode zone valt. Deze zones werden vastgelegd op een expertenbijeenkomst waaraan (onderzoeks)experten en ervaringsdeskundigen (inclusief kleuterleraren deelnamen en de tijd kregen om zich te verdiepen in de doelgroep, de doelstellingen en opbouw van het instrument en de prestaties van de kleuters in het onderzoek. Oranje en rood geven aan dat de kleuters in kwestie extra observaties, aandacht en zorg nodig hebben op het vlak van taalstimulering Nederlands. Het schoolteam verbindt de score met alles wat het al weet over de betrokken kleuters, voert zo nodig bijkomende observaties in de klas uit, en bepaalt samen welke taalstimuleringsmaatregelen het meest aangewezen en potentieel succesvol voor bepaalde kleuters zijn.

Dat is ook de reden waarom KOALA aan het begin van het schooljaar wordt afgenomen: zo blijft er voldoende tijd over om de kleuters extra taalstimulering aan te bieden voor ze naar het lager onderwijs gaan. KOALA is dus een signaalinstrument (het geeft aan het schoolteam het signaal dat voor sommige kleuters extra actie moet ondernomen worden), en geen eindtoets: KOALA is niet bedoeld om aan het einde van het schooljaar af te nemen. Naast inzicht in de luistervaardigheid van individuele kleuters biedt KOALA ook de mogelijkheid om de scores van de groep van kleuters op de eigen school te vergelijken met een criterium (via de kleuren van de zones) en een norm (de gemiddelde scores van de 2000 kleuters die aan het onderzoek meededen).

Het snelle en efficiënte signaal dat de taalscreening geeft, vormt meteen ook een beperking. Ten eerste is een taalscreening noodgedwongen slechts een momentopname. Schoolteams moeten hun beeld steeds aanvullen met observaties van dezelfde kleuters op andere momenten en binnen andere activiteiten. Het beeld dat een schoolteam al had van de taalvaardigheid van de kleuters voor de afname van KOALA is dus ook van belang; KOALA kan dienen om dat initiële beeld te bevestigen, versterken, of bij te stellen. KOALA geeft ook aanleiding tot verdere observaties van de kleuters, vooral dan die kleuters die in de oranje of rode zone terecht kwamen. Gerichtte observaties tijdens allerlei klasactiviteiten en tijdens spel in de hoeken kunnen het beeld van een taalscreening gevoelig verbreden en vervolledigen. Een taalscreening brengt immers slechts een deel van de ontwikkeling in beeld. Zo is het haalbaar om via een taalscreening ‘luistervaardigheid’ in kaart te brengen, maar veel moeilijker en tijdsintensiever om bijvoorbeeld de spreekvaardigheid, spreekdurf of motivatie om boekjes te lezen via een dergelijk instrument in beeld te krijgen. Kleuterleraren doen er dus goed aan om de resultaten van een taalscreening te kaderen binnen een breder geheel, met ook aandacht voor andere aspecten van taalvaardigheid en andere ontwikkeldomeinen die niet in een taalscreening worden opgenomen.

Kansen tot taalstimulering

De belangrijkste functie van KOALA is schoolteams aanzetten tot nadenken over de vraag hoe ze de kwaliteit van hun taalstimulering kunnen opdrijven. Dat is geen overbodige vraag: uit onderzoek blijkt dat de interactie tussen leraren en leerlingen in de kleuterschool vaak verre van optimaal is. Kleuters krijgen in veel van die interacties relatief weinig kansen om uitgebreid aan het woord te komen en krijgen niet altijd rijk taalaanbod aangeboden.

Bovendien worden veel momenten tijdens de klasdag die zouden kunnen leiden tot spontane gesprekken met kleuters onvoldoende benut (Peleman, Vandenbroeck, & Van Avermaet, 2019). Hoe die taalstimulering geoptimaliseerd kan worden is een vraag die kleu-

Bij het begin van het schooljaar rest er voldoende tijd om de kleuters extra taalstimulering aan te bieden voor ze naar het lager onderwijs gaan

terleraren best niet alleen beantwoorden: het is aangewezen dat schoolteams dat in gezamenlijk overleg doen. De eventuele extra taalstimulering wordt in de eerste plaats best in de reguliere klas aangeboden. Taalontwikkeling hangt immers voor een groot gedeelte af van heel veel momenten van rijke interactie. De interactie tussen de kleuterleraren en de kleuters speelt daarbij een sleutelrol. Door het intensifiëren van het aantal interacties met kleuters die extra aandacht behoeven, en het opdrijven van de kwaliteit van die interacties, kan de taalscreening een opstap zijn naar krachtig taalvaardigheidsonderwijs waarin kleuters veel kansen krijgen om taal tijdens de hele klas- en schooldag te gebruiken en te verwerven. In zulke taalrijke kleuterklassen benutten leraren het spel in de hoeken maximaal als leerkans door de kleuters een rijk taalaanbod te bieden en met hen in gesprek te gaan, werken ze aan verhaalbegrip en leesplezier met een breed aanbod van prenten- en informatieve boeken, zoomen ze in op belangrijke woorden tijdens allerhande activiteiten binnen bewegingsopvoeding, muzische vorming, en tijdens dagelijkse klasroutines. Ze nemen kleuters met extra ondersteuningsnoden op het vlak van taal soms even apart voor pre-teaching (bijvoorbeeld bij een muzische activiteit) of voor het interactief vertellen van een verhaal. Ze stimuleren ook gesprekken binnen een veilig

sprekklimaat en door na te denken en te praten in kleine kring. Daarbij spreken ze taalzwakkere kleuters vaak individueel aan en geven hun extra nadenk- en spreektijd.

Bij het bepalen van productieve taalstimuleringsacties denken schoolteams ook na over 'wat na de kleuterklas?' Heel wat (meertalige) kleuters zijn aan een inhaalbeweging bezig op het vlak van taal-

vaardigheid en zullen na de kleuterklas nog verdere ondersteuning nodig hebben. Schoolteams kunnen bijvoorbeeld denken aan extra visualisering bij typisch schoolse woorden of inzetten op kennis van de wereld bij het lezen van teksten. Samen met het hele schoolteam kan een aanpak worden uitgewerkt die alle kinderen maximale kansen op een succesvolle schoolloopbaan geeft.

Een taalscreening kan daarbij een goede opstap zijn omdat ze:

- de belangrijke doelen concretiseert (zoals ontwikkelingsdoelen en doelen uit het Referentiekader Tweedetaalverwerving (Van den Branden, Van den Nulft, Verhallen & Verhelst, 2001));
- inzicht biedt in hoe bepaalde talige elementen in alledaagse activiteiten en betekenisvolle taken zijn ingebed;
- inzicht geeft in de manier waarop (gestandaardiseerde) observaties informatie kunnen verschaffen over het talige handelen van kleuters (en dus leidt tot een kwaliteitsvoller evaluatiebeleid in de kleuterschool);

Hoe taalstimulering optimaal kan, is een vraag die kleuterleraren beantwoorden in overleg met hun schoolteam

- concrete aanzetten doet tot het uitbouwen van een doordachte samenwerking tussen de teamleden van de kleuterschool om op een coherente manier extra taalstimulering te bieden aan de kleuters die dat nodig hebben. Die samenwerking (i.e. leraren die de krachten bundelen) bij het werken aan belangrijke, gezamenlijke doelen op het vlak van taal vanuit een gezamenlijke visie vat eigenlijk de kern samen van waar een taalbeleid op de kleuterschool om draait.

Conclusie

Zoals uit het bovenstaande bleek, is KOALA een kleutervriendelijk, valide en betrouwbaar screeningsinstrument voor taalvaardigheid Nederlands. Het is geen diagnose-instrument bedoeld om bijvoorbeeld taalstoornissen vast te stellen. Het biedt evenmin een toegangsticket tot het eerste leerjaar. KOALA is een instrument dat in het eerste trimester van het schooljaar wordt afgenomen en dat schoolteams helpt om kleuters op te sporen bij wie de taalverwerving Nederlands een extra zetje kan gebruiken. Voor die kleuters zet de afname van het instrument schoolteams aan om:

1. hen na de screening breder te observeren in functie van meer gedetailleerde analyse van hun taalleerbehoeften en
2. hun extra ondersteuning en taalstimulering te bieden bij de ontwikkeling van hun taalvaardigheid Nederlands.

KOALA biedt handvatten om te werken aan een krachtiger taalonderwijs binnen de kleuterschool. Tijdens het uitgebreide kalibratieonderzoek bleek dat zowel 5-jarige kleuters als kleuterleraren erg enthousiast op de opdrachten reageerden. Dat neemt niet weg dat de uiteindelijke waarde van het instrument grotendeels bepaald zal worden door de manier waarop kleuterscholen het instrument zullen inzetten en de manier waarop ze reageren op de resultaten van de afname.

Kris VAN DEN BRANDEN,
Goedele VANDOMMELE en Jozefien LOMAN
Centrum voor Taal en Onderwijs, KU Leuven

REFERENTIES

- Peleman, B., Vandenbroeck, M., & Van Avermaet, P. (2020). Early learning opportunities for children at risk of social exclusion: opening the black box of preschool practice. *European Early Childhood education research journal*, 28/1, 21-42.
- Van den Branden, K., Van den Nulft, D., Verhallen, M., & Verhelst, M. (2001). *Referentie Vroege Tweedetaalverwerving*. Den Haag: Nederlandse Taalunie.

NOTEN

1. Volgens een vaste en voorgeschreven procedure, die hetzelfde is voor alle kleuters.
2. Een pilootonderzoek dat in staat stelt om moeilijkheidsgraad van items te bepalen en hun geschiktheid na te gaan. Via een kalibratie-onderzoek worden definitieve items voor een evaluatie-instrument geselecteerd en op een meetschaal geplaatst.

Een oplossing voor het geheime konijn

Productieve gesprekken in de kleuterklas

Carolien FRIJNS

Wezens die taal opsorpen waar je bij staat, dat moeten wel kleuters zijn. Kleuters zie je geen woordenlijsten van buiten leren en toch pikken ze allerlei taal op. Hoe kan dat? En hoe kun je als leraar het verschil blijven maken voor (meertalige) kleuters die volgens de taalscreening KOALA behoefte hebben aan extra ondersteuning? In dit artikel duiken we in het sociale taalverwervingsbrein en het model van de krachtige taalleeromgeving. We gaan ook na welk soort gesprekken voor meertalige kleuters die het om een of andere reden moeilijker hebben een positief verschil kunnen maken, niet alleen als het gaat om hun taalontwikkeling maar ook om hun zelfbeeld.

Een geheim konijn

'En er was een konijntje, dat zat zo helemaal aan de kant van de weg, dat had pijn aan zijn poot. En nu heeft Maxim dat konijntje meegenomen, verstopt achter zijn jas, mee naar huis genomen. Weet je waar hij dat konijn heeft verstopt?' vraagt de juf aan een klas vol nieuwsgierige kleuters. De juf heeft een prent vast van Maxim, een kleuter die heel graag een konijntje wil maar dat van zijn ouders niet mag...

'Op zijn bed, zo!' roept Burcu. Haar ogen blinken.

'Nee,' antwoordt de juf, 'wel op zijn kamer, maar niet onder zijn bed.'

'Ik weet! Zijn naast, daar is een gaatje in gedaan en daar, die naast bedje stoppen', springt een andere kleuter op. Het is Metehan, die altijd van de energie bruist en in een mum van tijd de klasvloer aanveegt als de juf dat vraagt.

'Naast zijn bed', vraagt de juf, 'denk je dat Maxim in de muur een gaatje heeft gemaakt?'

'Ja! Ja, en dan... Nee, hier!' roepen de kleuters en ze wijzen naar een prent waarop een kledingkast te zien is. Metehan springt op. Naast die kledingkast zit misschien wel dat gaatje in de muur...

'Denken jullie dat Maxim het konijn achter zijn kleren heeft verstopt?' vraagt de juf.

De kleuters knikken.

'Ja, hij had het achter de jas verstopt om het mee naar binnen te nemen,' bevestigt de juf, 'maar waar zou Maxim het konijn nu verstopt hebben?'

'Ik weet! Doesj in!' roept Aysa.

'Zou hij op zijn kamer een doosje gezet hebben?' herhaalt de juf.

'Op de', verslikt Mohammed zich bijna, 'in de kast, in de kast!'

'Mohammed, heel goed gedacht!' antwoordt de juf.

'Maar... als de mama die kijkt?' vraagt Burcu.

'Ja, hoe kunnen wij Maxim helpen?' vraagt de juf.

© Carolien Frijns

Bovenstaande situatie observeerde ik tijdens mijn doctoraatsonderzoek in één van de derde kleuterklassen die we een jaar lang volgden. We brachten de taalvaardigheidsontwikkeling van de kleuters in kaart en koppelden deze aan de interactiestijl van de leerkracht. Zo konden we nagaan welke interactiestijl het sterkst samenhangt met taalverwerving. In interviews met de leerkrachten gingen we vervolgens na welke ideeën over taal en onderwijs zij hadden, en hoe deze hun interactiestijl mogelijks konden verklaren. Maar welke interactiestijlen kwamen we in de klas tegen? En wat betekenen ze voor de taalverwerving van meertalige kleuters?

Interactiestijl maakt een verschil

Je kunt gesprekken in de klas op heel wat verschillende manieren voeren. De onderzoeker Laura Black (2004) onderscheidt twee interactiestijlen: productieve en non-productieve interactie. Productieve interactie wordt met name gekenmerkt door veel open, denkontwikkende vragen zoals 'Hoe kunnen wij Maxim helpen?' In productieve interactie krijgen kinderen een actieve rol en ligt de nadruk

op het opbouwen van een gemeenschappelijk referentiekader met de klas. In non-productieve interactie daarentegen zien we vooral gesloten, kenniscontroleerende vragen zoals ‘Hoeveel konijnen zitten er in de kast?’ In dergelijke interactie krijgen kinderen veelal een passieve rol en zijn er beduidend minder kansen voor eigen inbreng. Wat nog onduidelijk was, is hoe beide interactiestijlen samenhangen met taalontwikkeling bij kinderen. Leren kinderen meer taal in veelal productieve gesprekken? Of net niet? En hoe zit dat voor kwetsbare kinderen wier ouders bijvoorbeeld financiële kopzorgen hebben?

In mijn onderzoek relateerden we de interactiestijlen van leerkrachten aan de taalvaardigheidsontwikkeling Nederlands van kleuters die thuis Turks spreken en van wie de ouders laagopgeleid zijn. Wat blijkt? Kleuters die productief aangesproken worden, maken de grootste taalvaardigheids groei gedurende de derde kleuterklas: ze mogen veel open vragen beantwoorden en krijgen heel wat ruimte om eigen ideeën in te brengen (Frijns, 2019). En dat laatste blijkt niet alleen positief te zijn voor hun taalvaardigheid, maar ook voor het zelfbeeld van kinderen. Kinderen die aan dergelijke gesprekken deelnemen, zien zichzelf als volwaardige participanten van het klasleven. Zij hebben het gevoel dat ze ertoe doen, dat hun inbreng betekenisvol is voor de groep en dat ze het klasleven mee kunnen bepalen. Een typische win-winsituatie dus.

Kinderen die met name aan non-productieve gesprekken deelnemen, voelen zich veeleer gemarginaliseerd, alsof ze niet echt meetellen in de klas. Ze pikken ook heel wat minder taal op dan hun leeftijdsgenoten die vooral aan productieve interactie deelnemen. Het onderzoek is duidelijk: productieve interactie loont. Kinderen,

ook meertalige kleuters die opgroeien in de lagere sociale klasse, leren er meer taal door dan in non-productieve interactie én ze ontwikkelen een positiever zelfbeeld.

En, natuurlijk, het plaatje is nog wat genuanceerder dan dat: ook de leerkracht met een productieve interactiestijl stelt wel eens een gesloten vraag. Het verschil is evenwel dat het aandeel non-productieve vragen aanzienlijk verschilt. Een leerkracht met een productieve

stijl stelt grotendeels denkontwikkende vragen. Gesloten vragen zet hij doelgericht in om bijvoorbeeld na te gaan of een kleuter mee is – wat een zinvolle toepassing is van een gesloten vragen. Ook als je een productieve interactiestijl hanteert, kun je dus nog gesloten vragen stellen. Een leerkracht met een voornamelijk non-productieve stijl stelt echter met name gesloten vragen en laat onbewust heel wat kansen liggen voor denkontwikkende gesprekken waarbij kleuters, hoeveel parafrasering en impliciete verbetering er ook nodig is, het gespreksroer kunnen overnemen.

Het verhaal van Maxim, waarmee dit artikel opent, bevat heel wat productieve interactie. In het fragment schotelt de leraar de kleuters een taakgerichte activiteit voor. De kleuters worden uitgedaagd om

een oplossing te bedenken voor het probleem van Maxim, de kleuter die graag een konijn wil maar dat van zijn ouders niet mag. De juf vertelt eerst het verhaal over Maxim, waarbij ze de kleuters actief betreft. Ze leest het verhaal dus niet gewoon voor, maar vertelt het interactief, waarbij de kleuters allerlei mogelijkheden krijgen om eigen inbreng te doen. Aan het einde van het verhaal vraagt de juf of de kleuters Maxim kunnen helpen bij het bouwen van een hok voor het konijn. Ook dat deel van de activiteit pakt ze productief aan: ze vraagt de klas als collectief hoe het hok eruit moet zien en hoe ze het kunnen bouwen. De kleuters bedenken zelf dat het hok zeker een deur (een ronde of een rechthoekige, daar zijn ze het nog niet over eens), een raam en een dak moet hebben. Ze beslissen ook zelf welk materiaal ze gebruiken en waar het hok moet komen te staan. Daarna gaat de leraar met een groepje van ongeveer vijf kleuters aan de slag met het bouwen van het hok. De overige kleuters werken in andere hoeken maar kunnen de verleiding niet weerstaan om af en toe in de bouwhoek te komen kijken. Zijn ze het raam niet vergeten? Stort het dak niet in? En zou het konijn geen honger hebben?

De juf zit bij de bouwkleuters maar neemt het werk niet uit handen. Ze stelt met name denkontwikkende vragen (bijvoorbeeld ‘Hoe kunnen we dat oplossen?’ als het dak instort) én ze fungeert als toegangspoort voor een kleuter die nog niet veel praat en wiens eenwoordwensen (‘dak!’) ze vervolgens doorgeeft aan de groep (‘Kijk eens allemaal, Tunc wil een dak. Hoe zouden we dat kunnen maken?’). Als de kleuters tijdens de activiteit spontaan bedenken dat Maxims konijn kleintjes heeft gekregen, er dus een heuse konijnenfamilie op komst is en het verblijf drastisch uitgebreid moet worden, vraagt de juf hoe ze de verbouwing kunnen realiseren. En als een meisje probeert aan te geven dat er voor de auto’s van de klas een nieuwe weg nodig is, namelijk om het grote familiehoek heen, zoekt en kijkt de juf mee: ‘Wat wil jij graag? Een nieuwe weg maken voor onze auto’s? Ah, doe dat maar. Hoe zou je die weg kunnen maken?’ Kortom: de taalverwervingskansen liggen voor het oprapen. Kleuters denken mee na, ze krijgen de kans om zelf taal in te zetten en als dat nog niet helemaal goed verloopt, dan is de leerkracht er om te parafraseren en een rijk taalaanbod te voorzien.

Geloof in groei

In welke mate hangt de gehanteerde interactiestijl samen met ideeën over onderwijs? Uit interviews met de leraren blijkt dat leerkrachten die veeleer productief te werk gaan ook meer geloven in het leerpotentieel van hun kleuters. Leraren met een non-productieve interactiestijl zijn daarentegen veeleer geneigd om de ontwikkelingsmogelijkheden van hun kleuters als vaststaand te zien. We kunnen stellen dat leraren met een productieve interactiestijl veeleer een *growth mindset* laten zien, uitgaande van het idee dat cognitieve capaciteiten ontwikkeld kunnen worden, terwijl leraren met een non-productieve stijl veeleer uitgaan van een *fixed mindset*, waarbij die ontwikkelingsvisie eerder beperkt is (Dweck, 2006). De mate waarin we geloven in het leerpotentieel van kinderen lijkt dus samen te hangen met de wijze waarop we gesprekken voeren in de klas.

De juf die het verhaal van Maxim vertelt waarmee dit artikel opent, staat erg positief ten opzichte van meertalige kleuters. Zij gelooft dat ze heel wat kunnen leren zolang onderwijs geen homogeniserend *one size fits all*-gegeven is. Ze maakt daarom bijvoorbeeld graag gebruik van heterogene groepjes in de klas waarbij kleuters elkaar hel-

pen waar nodig. Eens in de zoveel tijd komt ook een collega in haar klas *teamteachen*, met name gericht op kleuters die extra ondersteuning kunnen gebruiken. Als je haar vraagt op welke wijze ze inzet op productieve interactie, dan geeft ze aan dat het ongeplande plannen belangrijk is: “Af en toe, dan las ik zo wel eens een week tussenin dat ik zeg van ‘Ik doe geen thema’ en dan kan er van alles aan bod komen waar er dikwijls geen tijd voor is” (Frijns & Jaspaert, 2017, p. 76).

Het sociale taalverwervingsbrein

Productieve interactie brengt ons regelrecht bij dynamieken waarin kleuters het roer mogen overnemen, hun sociale behoeften sterker in de kijker kunnen zetten dan bij non-productieve interactie. In recent onderzoek zien we inderdaad dat het sociale fundament van taalverwerving steeds meer aan belang wint. Waar we lang dachten dat taalverwerving een aangeboren cognitief fenomeen is, zien we steeds meer dat onze sociale instincten ons drijven tot taalverwerving. Dat we sociale wezens zijn, hebben we tijdens de coronacrisis in alle dimensies ondervonden. Knip intermenselijke relaties in real life weg en we ondervinden een schaarste aan sociale bronnen om ons heen. Anders gezegd: interactie via de digitale weg is toch helemaal anders dan interactie in het echt, met mensen die een onderlijf hebben en allerlei non-verbale signalen uitsturen.

Ook dat blijkt min of meer uit taalverwervingsonderzoek: het is niet het taalbrein dat aangeboren is, maar de goesting om taal te leren. “*What is innate is the child’s appetite for language learning*” (Lee et al., 2009, p. 5). Mensen zijn dus van jongs af aan gericht op het aangaan van relaties met belangrijke anderen om hen heen, op interactie dus. Het is vanuit dat interactieve instinct, en met name vanuit de sociale relaties die daaruit ontstaan, dat mensen taal leren. Taal is immers een verrekt handig middel om relaties aan te gaan.

We zien steeds meer dat onze sociale instincten ons drijven tot taalverwerving. Het is de goesting om taal te leren die aangeboren is

We zijn dus niet zomaar met breinen uitgerust, maar met sociale breinen die bij wijze van spreken pas aan het taal leren slaan als we daarvoor de nodige sociaal-affectieve connecties kunnen leggen. Studies laten bijvoorbeeld zien dat baby’s vrijwel direct na de geboorte de volwassenen om hen imiteren én dat pasgeborenen lijfelijke interactie met mensen nodig hebben om taal te verwerven – in plaats van bijvoorbeeld talige input via bronnen zoals de radio. Dergelijke studies wijzen dus niet zozeer in de richting van een aangeboren taalvermogen, maar een aangeboren instinct om sociale affiliatie te verwezenlijken. *Nature-nurture*, hoor ik u denken, inderdaad. Laten we zeggen dat het instinct om ons te verhouden tot anderen *nature* (aangeboren) is, en dat er vervolgens heel wat *nurture* (aangeleerd) om de hoek komt kijken. Cognitieve vermogens zijn wellicht *nature*, hoewel ze ook aangezwengeld kunnen worden vanuit een *growth mindset* en zich daarmee onverbiddelelijk op het *nurture*-pad bevinden. De goesting om relaties aan te gaan met anderen en om die reden taal te leren, lijkt in elk geval *nature*

te zijn. De ingrediënten voor effectief taalonderwijs zijn dan weer veeleer deel van de context waarin de kleine wezens met goesting terecht komen. Oftewel: leraren, welzijnswerkers en eigenlijk alle volwassenen die met kinderen werken, maken het verschil.

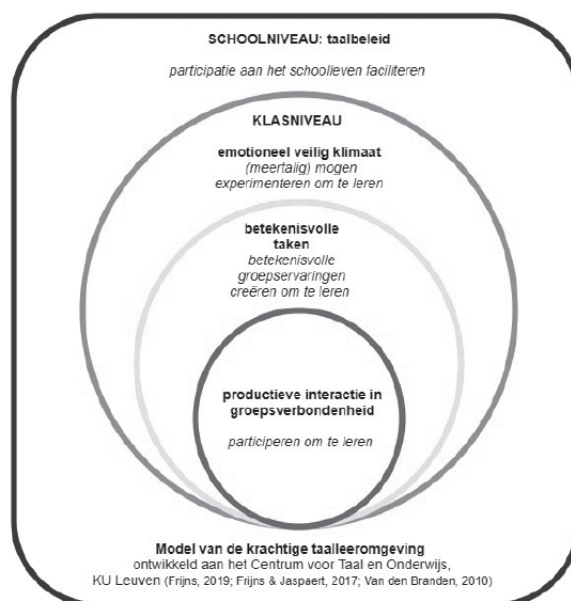
Zonder een eenduidige uitspraak te doen over het complexe *nature-nurture*-debat, zien we taal als een product van sociale relaties. Een proces als *social gating*, zoals onder anderen Kuhl (2010) erg goed onderzocht, zorgt ervoor dat we onbewust taal gebruiken die zo goed mogelijk aansluit bij de groep waarmee we ons identificeren. Toegepast op taalverwerving betekent dit dat sociale affiliatie wellicht een centralere plaats inneemt dan we tot nu toe dachten:

“Mensen gaan impliciet de taal verwerven die hen in staat stelt om zich met een groep te identificeren. Die identificatie moet ongetwijfeld enig voordeel opleveren voor de leerder. Dat voordeel kan zijn dat hij/zij, als lid van de groep, onder het solidariteitsbeginsel van de groep valt. Of het kan betekenen dat hij/zij zich met een groep identificeert waarin hij tegelijkertijd een gewaardeerde positie kan opnemen.” (Jaspaert, 2017, p. 28)

Kortom: taal leren vindt plaats als het *social gating*-verkeerslicht op groen springt, als leerders het gevoel hebben dat de betreffende taalgroep er een is waar het goed gedijen is.

Sterk taalonderwijs: een verhaal van ingrediënten

Het verkeerslicht moet op groen staan. Dat is alvast een duidelijk ingrediënt voor taalverwerving. We hebben dus een sterke groepsverbondenheid nodig en een emotioneel veilig klimaat. In dat veilige klimaat schotelen we kleuters (en oudere kinderen) het best betekenisvolle taalactiviteiten voor, doorspekt met rijk taal aanbod en kwaliteitsvolle gesprekken. Sterk taalonderwijs is dus een verhaal van ingrediënten. Het model van de krachtige taalleeromgeving dat ontwikkeld werd aan het Centrum voor Taal en Onderwijs (KU Leuven) laat zien waarover effectief taalonderwijs gaat.

Figuur 1: Verfijning van het model van de krachtige taalleeromgeving zoals ontwikkeld aan het Centrum voor Taal en Onderwijs, KU Leuven (Frijns, 2019)

Het model van de krachtige taalleeromgeving biedt een antwoord op de vraag wat je als leraar kunt doen om elke dag opnieuw sterk taalonderwijs te realiseren. Het vormt een toetssteen voor je taalactiviteiten of projecten, en biedt niet alleen inspiratie voor het kleuteronderwijs maar ook het lager en secundair onderwijs – uiteraard steeds rekening houdend met de behoeften en leefwereld van de specifieke leerlingen. In het model staan drie cirkels centraal: (1) een emotioneel veilig klimaat, (2) betekenisvolle taken en (3) productieve interactie. Het staat buiten kijf dat een veilig klimaat een voorwaarde vormt voor leren. In een dergelijk klimaat functioneert de leerkracht als (tijdelijk) hechtingsfiguur en durven kinderen risico's te nemen. Ze durven met andere woorden te sprong te wagen. Door risico's te nemen, pik je ook taal op: je neemt deel aan uitdagingen die taal vergen, je wil bijvoorbeeld het probleem van Maxim oplossen. Onderzoek toont aan dat warme leerkracht-kind relaties samenhangen met een hoge taalvaardigheid van kinderen: nabijheid loont dus (Split, Koomen & Harrison, 2015). Bovendien zien we dat er in zo'n klimaat ruimte is om meertalig te experimenteren: de thuistaal kan er ingezet worden in functie van welbevinden en leren.

Het tweede ingrediënt, betekenisvolle taken, gaat dan weer over het motiverende doel dat we kinderen geven om met taal aan de slag te gaan. Wat prikkelt kinderen om met de taak aan de slag te gaan? Een oplossing bedenken voor Maxims probleem is bijvoorbeeld heel wat motiverender (en levensechter) dan een stuk speelgoed kiezen uit de kast dat begint met de letter van de week. Daarmee stellen we niet dat dat laatste niet zinvol kan zijn. Toch zoeken we volgens recente taalverwervingstheorieën het best naar betekenisvolle contexten voor taalverwerving. Contexten waarin kleuters als volwaardig participant aan het klasleven deelnemen en, bijvoorbeeld, allerlei voorstellen bedenken (en verwoorden) om Maxims ouders te overtuigen het konijn te adopteren.

Het derde ingrediënt van de krachtige taalleeromgeving zet in op productieve interactie, een inmiddels bekend concept. Dergelijke interactie kun je alleen opzetten of in *teamteaching*, waarbij je bijvoorbeeld de hulp van een collega inschakelt. Of je nu alleen lesgeeft of met z'n tweeën: als leraar sta je er niet alleen voor. Het Vlaanderen-brede netwerk Kleine Kinderen Grote Kansen organiseert op 5 oktober 2021, de Dag van de Leraar, een lerend netwerk over grote onderwijskansen en krachtig taalonderwijs. Hoe ziet een sterk taalbeleid op school eruit? Hoe kun je als leraar het verschil blijven maken? En hoe zorg je voor een sterk sociaal vangnet voor kleuters die dat nodig hebben? Samen werken aan de versterking van het sociale vangnet van kwetsbare kinderen heeft immers drie tot vijf keer meer effect op taal- en wiskundeprestaties dan enkel financieel kapitaal (Salloum, Goddard, & Berebitsky, 2018). Verder kijken dan effectief taalonderwijs op de klasvloer is dus essentieel om het verschil te blijven maken voor kwetsbare kinderen in onze samenleving.

Welke prikkelende, denkontwikkende vraag wil jij je klas komende week stellen? Welke kinderen houd je daarbij extra in het oog? En hoe kun jij een kleine bijdrage leveren aan de versterking van hun sociale vangnet?

Meer kijken/lezen?

www.grotekansen.be verzamelt wetenschappelijk onderbouwde informatie over omgaan met meertaligheid, kansarmoede en allerlei vormen van diversiteit in je klas.

Het artikel "‘Wie durft in bed te eten?’ Taaldidactiek en grote onderwijskansen' verscheen eerder dit jaar in *Welwijs* en gaat over een krachtige taalleeromgeving in het lager onderwijs.

Het boek *De vliegtuigklas. Naar sterk taalonderwijs op de basisschool* (Pelckmans) gaat over taal leren, gelijke onderwijskansen en warme partnerschappen met kwetsbare ouders.

Carolien FRIJNS

Postdoctoraal onderzoeker aan UGent

Carolien.Frijns@UGent.be

LITERATUURLIJST

- Black, L. (2004). Differential participation in whole-class discussions and the construction of marginalised identities. *Journal of Educational Enquiry*, 5(1), 34-54.
- Dweck, C. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. New York: Random House.
- Frijns, C., (2021). 'Wie durft in bed te eten?', taaldidactiek en grote onderwijskansen. *Welwijs*, 32(1), 5-7.
- Frijns, C. (2019). *De vliegtuigklas. Naar sterk taalonderwijs op de basisschool*. Kalmthout: Pelckmans Pro.
- Frijns, C., & Jaspaert, K. (2017). Het kwik van de kinderen: over het stimuleren van taal leren in de kleuterklas. In K. Jaspaert, & C. Frijns, *Taal leren. Van kleuters tot volwassenen* (pp. 45-76). Tielt: Lannoo Campus.
- Jaspaert, K. (2017). Visietekst. In K. Jaspaert, & C. Frijns, *Taal leren. Van kleuters tot volwassenen* (pp. 15-43). Tielt: Lannoo Campus.
- Kuhl, P. K. (2010). Brain mechanisms in early language acquisition. *Neuron*, 67(5), 713-727.
- Lee, N., Mikesell, L., Joaquin, A. D., Mates, A. W., & Schumann, J. H. (2009). *The interactional instinct. The evolution and acquisition of language*. Oxford: Oxford University Press.
- Salloum, S. J., Goddard, R. D., & Berebitsky, D. (2018). Resources, Learning, and Policy: The Relative Effects of Social and Financial Capital on Student Learning in Schools. *Journal of Education for Students Placed at Risk*, 1-23.
- Spilt, J., Koomen, H., & Harrison, L. (2015). Language Development in the Early School Years: The Importance of Close Relationships with Teachers. *Developmental Psychology*, 51(2), 185-196.

Arbeid en tewerkstelling

Zo vind je je eerste job

Ben je pas afgestudeerd en zoek je werk? Onze sollicitatiecoaches geven tien tips om snel een leuke baan te vinden.

Zo vind je je eerste job | MagEzine Augustus 2021 | VDAB

Bijverdienen met een flexi-job

Wil je een centje bijverdienen zonder extra belastingen te betalen?

Bijverdienen met een flexi-job | MagEzine Augustus 2021 | VDAB

Schoolverlatersrapport 2021

Dit rapport volgt de jongeren die de school verlieten in 2019 en gaat na hoeveel van hen als werkzoekend zijn ingeschreven bij VDAB op 30 juni 2020.

Schoolverlatersrapport | VDAB

Gelijke kansen, diversiteit en inburgering

Dekoloniseren kan je leren

Deze gloednieuwe inspiratiegids van 11.11.11 biedt handvaten om de reflectie over dekoloniseren op te starten bij ngo's, maar ook vrijwilligers en leerkrachten kunnen inspiratie halen uit de rijk gestoffeerde gids.

Inspiratiegids 'Dekoloniseren.Nu!' | 11.11.11

Een thuis in de branding

Auteur Geerd Magiels verdiepte zich in het dagelijks reilen en zeilen van begeleidingshuis Van Celst (Jeugdzorg Emmaüs Antwerpen). Hier verblijven adolescente meisjes die intensieve begeleiding nodig hebben.

Leven in een begeleidingstehuis: 'Als er iets is, moeten jullie mama bellen' — Boek — Sociaal.Net

Juridisch : jongerenrechten en -plichten

Taalwetgeving: instrument om anderstaligen uit te sluiten?

Onderzoeker en docent vreemdelingenrecht Geert Matthys (Arteveldehogeschool Gent) toont aan dat er ruimte is om eigen keuzes te maken: "Sociale professionals weten te weinig over taalwetgeving."

Taalwetgeving: instrument om anderstaligen uit te sluiten? — Achtergrond — Sociaal.Net

Gezinshereniging: een mensenrecht onder druk

Voor mensen op de vlucht is gezinshereniging een recht. Toch is er spanning tussen dat recht op gezinsleven en een systeem dat drempels opwerpt.

Gezinshereniging: mensenrecht onder druk — Achtergrond — Sociaal.Net

Jongerenwerking en Jeugdhulp

Siblings

Gaat het over gezinnen, dan gaat het vaak over de relatie tussen ouders en kinderen. De relatie tussen broers en zussen, ook 'siblings' genoemd, krijgt minder aandacht. In deze bijdrage wordt belicht hoe hulpverleners kunnen werken aan deze belangrijke gezinsdynamiek.

Broers en zussen, een match voor het leven? — Boek — Sociaal.Net

Digitale uitsluiting van jongeren

De coronacrisis heeft de digitale ongelijkheden bij bepaalde bevolkingsgroepen heel zichtbaar gemaakt. Niet het minst bij kinderen en jongeren in kwetsbare situaties. Initiatieven die zich richten op het bestrijden of voorkomen van digitale uitsluiting bij deze doelgroep, leiden dan ook vaak tot sterke resultaten. 17 mooie projecten.

17x digitale inclusie voor kwetsbare kinderen en jongeren | e-inclusie

'LGBTQIA+ jongeren voelen zich minder op hun gemak in het jeugdwerk

Onderzoekers presenteren oplossingen: "In het jeugdwerk worden heteronormen nog te vaak verdedigd en gereproduceerd."

'LGBTQIA+ jongeren voelen zich minder op hun gemak in het jeugdwerk' — Achtergrond — Sociaal.Net

Nieuwe of vernieuwde websites en apps

e-Inclusie.be

is het Vlaamse informatieportaal over digitale inclusie.. De site bevat ook een kaart met een overzicht van de openbare computerruimtes in Vlaanderen.

e-Inclusie.be: wat en waarom? | e-inclusie

Onderwijs, vorming en opleiding

So What?! the Gayme spelbox

40 kaarten in 4 categorieën. De kaarten gaan over grenzen, jongens/meisjes, omgeving en relaties. Elke kaart toont een situatie en heeft 3 richtvragen om een gesprek rond te starten.

So What?! the Gayme spelbox - So What?! the Gayme (weljongniethetero.be)

Onderzoek

Steunfiguren in de jeugdhulp

Dit onderzoek tracht te begrijpen welke betekenis en visies er leven met betrekking tot steunfiguren bij jongeren, hulpverleners en beleidsactoren, aan welke noden een steunfiguur tegemoet komt of kan komen, alsook welke plaats dit krijgt in het hulpverleningsproces.

Steunfiguren in de jeugdhulp | Hogeschool VIVES

Armoede is een hardnekkig probleem.

Onderzoekers van het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (KU Leuven) volgden zeventien gezinnen die vijf jaar geleden kansarm waren. Slechts een gezin geraakte uit de armoede. Maar er is ook goed nieuws: het lokale beleidsniveau kan mee het verschil maken.

Zeventien gezinnen in armoede, vijf jaar later — Achtergrond — Sociaal.Net

Geletterdheid in Vlaanderen gewikt en gewogen

Het wetenschappelijk syntheseverslag bundelt de huidige wetenschappelijke kennis over geletterdheid. Het Centrum van Taal & Onderwijs maakte deze bundeling op vraag van het departement Onderwijs en Vorming bij de opmaak van het Strategisch Plan Geletterdheid.

Geletterdheid in Vlaanderen gewikt en gewogen - Expertisecentrum Opvoedingsondersteuning van de Vlaamse overheid (expoo.be)

Europese Unie

Digitale geletterdheid : Wie reflecteert mee op : Reflectiepaper '2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade'?

Om te wegen op het debat over deze richtlijnen is er een consultatie georganiseerd binnen Werkgroep 5 - Digitalisering van het Vlaams EU-platform wat geleid heeft tot een reflectiepaper. Deze tekst tracht de visie van Vlaamse stakeholders in één gezamenlijke tekst over te brengen en zo de link tussen Vlaanderen en Europa te versterken.

Reflectiepaper '2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade' | Departement EWI (ewi-vlaanderen.be)

Vlaamse Overheid

Jaarrapport Vlaams doelgroepenbeleid

Het rapport bespreekt per doelgroep hoeveel personen met een doelgroepvermindering werden tewerkgesteld en welk bedrag werd besteed.

Jaarrapport Vlaams doelgroepenbeleid | Vlaanderen.be

Jaarverslag Agentschap Integratie en Inburgering

2020 was een uitdagend (corona)jaar. Het vergde heel wat logistieke, pedagogische en menselijke inspanningen om onze maatschappelijke rol te blijven vervullen.

Draaiboek Net-werk (vlaanderen.be)

Jaarverslag Vlaamse Hogescholenraad

Ook voor de Vlaamse Hogescholenraad was 2020 een jaar gericht op toekomst. Proactief werden samen met de experts van de hogescholen belangrijke beleidsvoorstellen uitgewerkt: een nieuw programmatiemodel, een visie op het continuüm van duaal leren, en een visie op een toekomstgerichte leerladder in de zorg. [44939 \(vlaanderen.be\)](http://44939.vlaanderen.be)

Jaarrapport Startbanenprojecten Scholen voor Jongeren – Jongeren voor Scholen – Verkeersveiligheid

Dit jaarverslag is gebaseerd op relevante cijfers en gegevens uit de databanken van de twee projecten en op tewerkstellingsgegevens van VDAB. [45645 \(vlaanderen.be\)](http://45645.vlaanderen.be)

* Publicaties van de Vlaamse overheid <http://publicaties.vlaanderen.be>

juni 2021

- Wie is er niet als de schoolbel rinkelt?
- Je bent jong en ... je zorgt. Aantal, profiel, taakopname, welzijn en gezondheid van jonge mantelzorgers becijferd
- De (on)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek bij jonge mantelzorgers, hun ouders en schoolprofessionals vanuit het LISO-onderzoek
- Voorontwerp BVR over het lokaal beleid buitenschoolse opvang en activiteiten. Advies Vlaamse Raad WVG
- Jonge mantelzorgers in de kijker. Resultaten en aanbevelingen vanuit drie onderzoeksrapporten
- Kennisagenda Departement Werk en Sociale Economie 2021
- Jaarverslag van de Commissie Hoger Onderwijs
- STEM-monitor
- Jaarverslag Examencommissie secundair onderwijs
- Van crisis naar kans? Naar een wendbaar volwassenenonderwijs, klaar voor de uitdagingen van de toekomst

juli 2021

- Vlaanderen in Cijfers

Augustus 2021

- Veranderen van huishoudpositie in het Vlaamse Gewest. Kind bij paar en bij alleenstaande ouder
- Jaarverslag Raad voor betwistingen inzake studievoortgangbeslissingen
- Het kind in Vlaanderen

* Adviezen

Adviezen van de Serv <http://publicaties.vlaanderen.be>

- Duaal leren in het volwassenenonderwijs. Advies SERV

Adviezen van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) <http://publicaties.vlaanderen.be>

- Kwetsbaarheid aanpakken via weerbaar onderwijs. Visienota Van kwetsbaar naar weerbaar – deel 1 – beter leren, beter voelen. Advies Vlor

Adviezen van de Vlaamse Onderwijsraad (Vlor) www.vlor.be

- Kennisvragen van het onderwijsveld - Thema's en vragen voor onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek (OBPWO 2022)
- Kwetsbaarheid aanpakken via weerbaar onderwijs - Advies over de visienota 'Van kwetsbaar naar weerbaar – deel 1 – beter leren, beter voelen'
- Nieuw investeringsprogramma scholenbouw - Advies over het voorontwerp van decreet over de DBFM-Scholen van Vlaanderen
- Programmatie van een onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) - schooljaar 2021-2022

Regelgeving

Te raadplegen op <http://codex.vlaanderen.be>
Voor onderwijsitems op www.ond.vlaanderen/edulex/

* Vlaamse Gemeenschap: Studie- en beroepskeuze

- 18.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van tijdelijke afwijkingen van het besluit van de Vlaamse Regering van 21 december 2018 tot uitvoering van afdeling 6 - toekenning van betaald educatief verlof in het kader van voortdurende vorming van de werknemers - van hoofdstuk IV van de herstellwet van 22 januari 1985 houdende sociale bepalingen en tot wijziging van artikel 4 van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 mei 2013 betreffende de loopbaanbegeleiding (B.S.01/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van het grauaat in het systeem- en netwerkbeheer als nieuwe opleiding van UC Leuven (B.S.19/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van het grauaat in de orthopedagogische begeleiding als nieuwe opleiding van UC Limburg (B.S.19/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 19 juli 2019 tot erkenning van het grauaat in de HR-support als nieuwe opleiding van Thomas More Mechelen-Antwerpen, wat betreft de toevoeging van de vestiging Mechelen (B.S.19/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de educatieve master in de godsdienst als nieuwe opleiding van de Evangelische Theologische Faculteit, vestiging Leuven (B.S.23/07/2021)
- 02.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van bepalingen over de nuttige ervaring, de concordantie en de bekwaamheidsbewijzen en salarisschalen in het volwassenenonderwijs (B.S.11/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 7 juni 2019 tot erkenning van de educatieve master in de cultuurwetenschappen, de educatieve master in de economie, de educatieve master in de gezondheidswetenschappen, de educatieve master in de maatschappijwetenschappen, de educatieve master in de ontwerpwetenschappen, de educatieve master in de talen, de educatieve master in de wetenschappen en technologie als nieuwe opleidingen van de Universiteit Antwerpen, wat betreft de toevoeging van de vestigingen Mechelen en Turnhout voor de educatieve master in de gezondheidswetenschappen (B.S.09/08/2021)
- 02.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van de regelgeving over de bekwaamheidsbewijzen en salarisschalen van de personeelsleden van de academies voor deeltijds kunstonderwijs (B.S.18/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot ontwikkeling van de onderwijskwalificatie grauaat in de verzekeringen en tot het niet ontwikkelen van opleidingen van het hoger beroeps onderwijs op basis van de beroepskwalificaties zytholoog en microbrouwer (B.S.10/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot vastlegging van de lijst van de opleidingen van het hoger beroeps onderwijs die per instelling worden aangeboden in het hoger onderwijs in Vlaanderen in het academiejaar 2021-2022 (B.S.19/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot ontwikkeling van de onderwijskwalificatie grauaat in de outdoor animatie (B.S.23/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot goedkeuring van de programmatie van een niet-duaal structuuronderdeel in opleidingsvorm 4 van het buitengewoon secundair onderwijs (B.S.23/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot ontwikkeling van de onderwijskwalificatie grauaat in de personal training en tot opheffing van het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juni 2014 tot erkenning van de onderwijskwalificatie 'Grauaat in de fitnessbegeleiding' (B.S.24/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de masteropleiding master in de scheepswerktuigkunde als nieuwe opleiding van de Hogere Zeevaartschool, vestiging Antwerpen (B.S.25/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de bacheloropleiding bachelor in de scheepswerktuigkunde als nieuwe opleiding van de Hogere Zeevaartschool, vestiging Antwerpen (B.S.23/08/2021)
- 16.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over de goedkeuring van de programmatie van het structuuronderdeel onthaaljaar voor anderstalige nieuwkomers in het voltijds secundair onderwijs (B.S.26/08/2021)
- 16.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot goedkeuring van de programmaties voor de oprichting van een nieuwe school type 5 in het buitengewoon secundair onderwijs, en vestigingsplaatsen type 5 in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs, voor het schooljaar 2021-2022 (B.S.26/08/2021)

* Vlaamse Gemeenschap: Onderwijs en vorming

- 18.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 26 maart 2021 tot goedkeuring van de programmatie van opleidingen in het deeltijds beroepssecundair onderwijs en van duale structuuronderdelen in het gewoon voltijds secundair onderwijs (B.S.12/07/2021)
- 25.06.2021 Decreet tot het nemen van dringende tijdelijke maatregelen in het onderwijs naar aanleiding van de coronacrisis (VIII) (B.S.06/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over de regels voor een eenmalige onkostenvergoeding voor studenten die in het academiejaar 2020-2021 een diploma van bachelor in de verpleegkunde behalen met een studieomvang van 240 studiepunten (B.S.06/07/2021)
- 25.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van bijlage 1 bij het besluit van de Vlaamse Regering van 8 september 2017 betreffende de onderwijsbevoegdheden per vestigingsplaats van centra voor volwassenenonderwijs vanaf 1 september 2021 (B.S.22/07/2021)
- 02.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot goedkeuring van de programmaties van nieuwe types in het buitengewoon basisonderwijs en nieuwe types en opleidingsvormen in het buitengewoon secundair onderwijs, en voor de oprichting van nieuwe scholen en hun structuuronderdelen in het buitengewoon onderwijs, voor het schooljaar 2021-2022 (B.S.09/08/2021)
- 02.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van de regelgeving over de indeling van studiegebieden in opleidingen van het secundair volwassenenonderwijs, de studiebekrachtiging en de modulaire structuur van het secundair volwassenenonderwijs voor de studiegebieden horeca, huishoudhulp, koeling en warmte en logistiek en verkoop (B.S.17/08/2021)
- 02.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot vastlegging van de opleidingsprofielen voor het gemoderniseerd buitengewoon secundair onderwijs van opleidingsvorm 3, wat de opleidingsfase betreft (B.S.19/08/2021)
- 09.07.2021 Decreet over het onderwijs XXXI (B.S.26/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over de tijdelijke onderwijsbevoegdheid om dringende redenen van centra voor volwassenenonderwijs voor het schooljaar 2021-2022 (B.S.27/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot bepaling van enkele maatregelen voor het onderwijspersoneel ten gevolge van COVID-19 (B.S.27/07/2021)
- 16.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over de taalscreening bij het begin van de leerplicht in het gewoon onderwijs en over de voldoende aanwezigheid van vijfjarigen in het kleuteronderwijs in scholen die over een afwijkende uurregeling beschikken (B.S.10/08/2021)

Vlaamse Gemeenschap: Welzijn en sociaal cultureel werk

- 18.06.2021 Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het Subsidiebesluit van 22 november 2013, wat betreft de ondersteuning van gezinnen door lokale loketten kinderopvang bij de aanvraag van het inkomenstarief (B.S.12/07/2021)
- 25.06.2021 Decreet tot wijziging van het decreet van 27 april 2018 tot regeling van de toelagen in het kader van het gezinsbeleid en het decreet van 8 juni 2007 betreffende de studiefinanciering van de Vlaamse Gemeenschap, wat de studiefinanciering van pleegkinderen en pleeggasten betreft (B.S.23/07/2021)
- 09.07.2021 Decreet tot wijziging van het decreet van 7 juni 2013 betreffende het Vlaamse integratie- en inburgeringsbeleid (B.S.11/08/2021)
- 09.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over het lokaal beleid, de samenwerking en de subsidie voor buitenschoolse opvang en activiteiten (B.S.23/08/2021)
- 16.07.2021 Besluit van de Vlaamse Regering over de financiering van vernieuwende projecten die inzetten op een doorgaande lijn tussen kinderopvang van baby's en peuters, kleuteronderwijs en kleuteropvang (B.S.04/08/2021)

Welzijn en sociaal-cultureel werk

De andere kant van armoede

Meer dan 56.000 Vlaamse gezinnen waren in 2019 bij OCMW's en Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW) in begeleiding voor schuld- en budgethulpverlening. In 2020 werden in ons land 315.165 mensen met afbetalingsproblemen geregistreerd.

Schulden in Vlaanderen — Achtergrond — Sociaal.Net

Dossier 2020 'Wonen onbetaalbaar? Onaanvaardbaar'

Slecht wonen heeft een negatief effect op je gezondheid, je sociaal- en gezinsleven, op de onderwijskansen van je kinderen en je eigen kansen op de jobmarkt. Een sociaal rechtvaardig woonbeleid is dan ook onontbeerlijk in de strijd tegen armoede.

Dossier 2020 'Wonen onbetaalbaar? Onaanvaardbaar!' | Welzijnzorg

Remittances

Ruim 5 miljard euro. Zoveel geld stuurden mensen met migratieachtergrond in 2020 vanuit België naar hun land van herkomst. Maar waarom doen mensen het? En hoe kan je ermee omgaan als sociaal werker?

Waarom mensen met migratieroots jaarlijks miljarden naar thuisland sturen — Achtergrond — Sociaal.Net

Tele-Onthaal zoekt vrijwilligers!

Tele-onthaal start op **6 oktober 2021** met een nieuwe basisopleiding om nieuwe telefoon- en chatvrijwilligers op te leiden.

Elk gesprek met Tele-Onthaal is anoniem. Soms praten mensen gemakkelijker met iemand die ze niet kennen.

Ook de vrijwilliger blijft onbekend. Zo houdt Tele-Onthaal de drempel voor zowel de oproeper als de vrijwilliger bijzonder laag. Zo kan zowel de oproeper als de vrijwilliger doen waar het écht om gaat: in alle vertrouwen en onbevooroordeeld praten over en luisteren naar kleine en grote zorgen.

Tele-Onthaal wil de groep van gedreven en geëngageerde vrijwilligers versterken. Voor wie zich gemakkelijk kan inleven in andermans moeilijkheden en openstaat voor andere opvattingen, is Tele-Onthaal misschien wel het geknipte vrijwilligerswerk. Mensen die vier uur tijd per week hebben en hun luistervermogen willen verfijnen kunnen zich aanmelden als kandidaat-vrijwilliger.

Na een basisopleiding en stage, geeft Tele-Onthaal nieuwe vrijwilligers alle tijd om te groeien in hun taak. Vrijwilligers krijgen ook permanent ondersteuning en vorming, zowel individueel als in groep.

Ook zin in vrijwilligerswerk bij Tele-Onthaal?

Meld je dan nu aan via www.tele-onthaal.be/word-vrijwilliger

Opzettelijke zelfverwonding in scholen

In deze tweedaagse training, op **7 en 8 oktober 2021**, leren zorgcoördinatoren/CLB-medewerkers om een schoolprotocol rond opzettelijk zelfverwondend gedrag (ZVG) op te stellen en wordt een preventief beleid op maat van de school opgemaakt (inclusief materiaal voor preventielessen). Je wordt opgeleid in technieken om in gesprek te gaan met leerlingen die zichzelf verwonden, om ouders in te lichten na het ontdekken van zelfverwondend gedrag op school en om betrokken hulpverleners/schoolpersoneel in te lichten en te ondersteunen. Je krijgt handvatten voor risicotaxatie en alle noodzakelijke kennis voor doorverwijzing en opvolging. Bovendien wordt in deze training aangehaald hoe je een eventuele epidemie op school kan counteren en voorkomen.

Trainer: Prof. Dr. Imke Baetens; plaats: Vrije Universiteit Brussel, Campus Etterbeek

Voor meer informatie: <https://www.bruc.be/nl/brucc-pro-masterclasses>

Tweedaags inclusiecongres: Ik ♥ inclusie

Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een handicap (GRIP) is de mensenrechtenorganisatie van en voor personen met een handicap. GRIP startte in 2000 en streeft naar gelijke rechten, gelijke kansen en inclusie van personen met een handicap.

Met dit tweedaagse inclusiecongres, uitgesteld in 2020, wil GRIP tonen dat inclusie werkt!

Ik ♥ inclusie gaat door in het Provinciehuis van Leuven op vrijdagmiddag **8 oktober** en zaterdag **9 oktober 2021**.

Hedendaagse Autoriteit & Geweldloos Verzet

Hoe kunnen we duidelijk begrenzen en tegelijkertijd investeren in de relatie? Het basisconcept is ontwikkeld door Prof. Dr. Haim Omer en zijn team. Dit model biedt een grondhouding en concrete technieken om vanuit zorg en aanwezigheid te kunnen blijven handelen in minder evidente situaties. Het concept is ontwikkeld om opvoedingsverantwoordelijken te helpen om zorgzaam te begrenzen en aanwezig te blijven in situaties waar interacties tussen hen en (hun) tieners (kinderen) escaleren en destructief geworden zijn. Escalaties vermijden, de-escaleren en een blijvend investeren in de relatie vanuit "graag zien" zijn hier centrale elementen.

Hoe blijven we uit "de strijd"? Hoe kunnen we blijven duidelijk maken dat we hem/haar "graag hebben"? Hoe kunnen we blijven begrenzen met aandacht voor autonomieontwikkeling? Hoe kunnen we zelf in rust blijven? Hoe kunnen we onze communicatie afstemmen? Hoe kunnen we tegemoetkomen aan niet-

ingevulde behoeften? Hoe kunnen we zelf aanwezig en in onze kracht blijven? Hoe kunnen we uiting geven aan onze bezorgdheid? Hoe kunnen we blijven zorgen voor een veilig ontwikkelingskader?

Op **12 oktober 2021** organiseert het Oplossingsgericht Centrum een workshop met een introductie op het gedachtegoed en met aandacht voor hoe je dit kan implementeren in jouw eigen praktijk. Gastspreker is Sven Bussens.

Voor meer informatie: <https://oplossingsgerichtcentrum.be/nl/events/2021/10/introductie-hedendaagse-autoriteit-en-geweldloos-verzet>

Studiedag: een menswaardig inkomen voor iedereen

CEBUD, het Centrum voor budgetadvies en -onderzoek, is als onderzoeksgroep verbonden met de opleiding Sociaal Werk van de Thomas More-hogeschool. De tiende verjaardag van het centrum wordt op **14 oktober 2021** gevierd met een feestelijke studiedag. Je krijgt interessante plenaire sessies over het belang van een menswaardig inkomen, een panelgesprek met politici, grappige reflecties van Soe Nsuki en leerrijke workshops. De studiedag vindt plaats in het provinciehuis te Leuven en deelname kost 135 euro. Alle info is te vinden op www.cebud.be/tien-jaar-cebud.

Dans mee voor ADHD

Bewegen heeft een positieve impact op de ontwikkeling van alle kinderen en zeker op kinderen met ADHD. Elk jaar in oktober zet Centrum ZitStil ADHD extra in de verf tijdens de ADHD-Awareness Month om de bewustwording rond deze problematiek te vergroten. In 2019 bewogen we voor ADHD. Vorig jaar sprongen we samen met 22.000 springers en meer dan 150 organisaties. Dit jaar daagt centrum ZitStil heel Vlaanderen uit om in oktober, van 14 september tot en met 22 oktober 2021, te dansen voor ADHD.

We leven toe naar de week van **18 oktober** en dansen de ziel uit ons lijf. Dans je graag alleen of in groep? Met vrienden, familie of klasgenoten? Op school, op de jeugdbeweging of tijdens de dansles? Thuis of samen op het pleintje? Wij namen samen met Sien Om Te Zien & Dansschool Danzateljee een filmpje op om jullie te inspireren.

Volg onze dansmoves of verzin zelf een dansje, neem het op en deel het op sociale media met #DansmeevoorADHD.

Voor meer informatie en inschrijven: <https://www.dansmeevooradhd.be/>

Omgaan met weerstand bij veranderingen

"Een spiegel waarin u niet alleen uzelf ziet, maar ook leert hoe anderen naar u kijken en hoe u daar mee om kan gaan."

Hebt u te maken met een verandering binnen uw organisatie? Wilt u mensen meenemen in een verandering. Of wilt u zelf een verandering introduceren? Wilt u sterker worden in het omgaan met weerstand die samenhangt met veranderingen? Hebt u een concrete casus waarvoor u wilt werken?

Escala organiseert voor leidinggevenden, coördinatoren, teamleiders, enz. twee sessies over omgaan met weerstand bij veranderingen in de non- en socialprofit en dit vanaf **18 oktober 2021** te Gent.

Voor meer info: <https://escala.be/opleiding/algemeen-beleid-en-organisatie/omgaan-met-weerstand-bij-veranderingen-in-de-non-en-socialprofit?>

Vormingsaanbod Escala najaar 2021

Dit najaar start Escala, opleidingspecialist voor de publieke sector, social profit en zorg, hun aanbod op in een combinatie van online en fysieke lessen. In het aanbod voor het najaar vindt u ondermeer volgende opleidingen:

- een webinar 'wat te doen bij vermoeden van kindermishandeling' (**25 oktober 2021**)
- een opleiding 'hoe ethische dilemma's en knopen aanpakken in sociale beroepen' (**12 oktober 2021**)

- een opleiding 'omgaan met verlies en verdriet bij kinderen' (**9 november 2021**)

Voor meer info en inschrijvingen kan u terecht op www.escala.be.

Webinar Geestelijke gezondheid van jongeren tijdens en na corona

De geestelijke gezondheid van jongeren voor en vooral tijdens corona is voor veel discussie binnen en tussen generaties. Zijn jongeren verveeld of hadden zij het echt zo zwaar tijdens de pandemie? En hoe komt dat dan? Maar vooral ook, wat kunnen we er aan doen?

Professor Inez Germeyns, bracht het voorbije jaar regelmatig de noden van jongeren onder de aandacht. Op **26 oktober 2021** (19u30-20u30) brengt zij op een heldere en enthousiaste manier wetenschappelijke bevindingen te delen en te vertellen naar wat er momenteel leeft in de samenleving. Het wordt dus een leerrijke maar zeker ook geanimeerde avond.

Dit webinar is een organisatie van Cera in samenwerking met Te Gek!

Meer informatie vindt u op: https://www.cera.coop/nl/particulieren/kalender/2021/20211026_n_webinar_geestelijke_gezondheid

Opleiding autismevriendelijke coach en autismevriendelijke leerkracht

Autisme Centraal, het expertisecentrum dat ervoor ijvert de wereld autismevriendelijk te maken, heeft in haar aanbod voor het najaar heel wat nieuwe en gekende opleiding.

Zo kan u in **oktober 2021** deelnemen aan de opleiding autismevriendelijke coach. Het zesdaagse traject geeft jou de stevige bagage die je nodig hebt om mensen met autisme verder op weg te helpen.

Op basis van de AutismeCentraalMethodiek verken je in kleine groepjes met diepgang de mogelijkheden die een coach heeft en leer je struikelblokken preventief en curatief aan te pakken. Je leert er vanuit hypothesen concrete actieplannen op te stellen en out of the box te denken om functionele hulpmiddelen voor mensen met autisme te ontwikkelen. Met een inspirerende en kritische blik wordt gekeken naar verschillende tools op het gebied van psycho-educatie, gesprekstechnieken, sensorische interventies, school- of werkbegeleiding, gezinsondersteuning... telkens met het controlepaneel van de AutismeCentraalMethodiek als leidraad doorheen ons coachingstraject.

Deze gecertificeerde opleiding staat open voor iedereen die ervan droomt om mensen met autisme te begeleiden doorheen de moeilijkheden op hun weg. Zowel ervaren coaches die wat meer autisme-expertise zoeken, als autismemedekundigen die coaching willen ontdekken. Voorkennis van de AutismeCentraalMethodiek is niet noodzakelijk.

In **februari 2022** start een nieuwe zesdaagse opleiding tot autismevriendelijke leerkracht. Zowel in het regulier als in het buitengewoon onderwijs botsen leerlingen met autisme soms tegen (onverwachte) muren. Moeilijkheden op de speelplaats, lastige leerinhouden, studieproblemen, pestsituaties, een verlies van motivatie... Soms kunnen kleine, maar efficiënte aanpassingen van de school- en klasomgeving al een duidelijk effect hebben, maar geregeld is er meer denkwerk nodig om deze leerlingen terug op weg te helpen. Met het kader van de AutismeCentraalMethodiek als onze gids, verkennen we in dit traject hoe we kinderen en jongeren op een veilige manier doorheen hun schoolloopbaan kunnen helpen. Hoe help je hen kennis en vaardigheden te leren? Hoe pas je jouw klas aan naar de noden van deze leerlingen? Hoe motiveer je kinderen en jongeren, ook als het tegenzit met vrienden op het schoolplein of resultaten bij een rapport?

Alle info is terug te vinden op de website www.autismecentraal.com.

Speels en therapeutisch werken met kinderen en jongeren

Kinderen dreigen soms overspoeld te raken door hun ervaringen, emoties, ... Als volwassene stuiten we in contact met kinderen vaak op de grenzen van de taal. Sommige kinderen zijn niet zo verbaal en lijken zich door woordhulp niet begrepen en/of aangesproken te voelen. Het zoeken naar verschillende manieren in hoe we kinderen kunnen uitnodigen om hun innerlijke wereld via hun eigen unieke kanaal te communiceren naar de buitenwereld, is dan noodzakelijk. Het is een zoektocht naar hoe we hen kunnen helpen in het omgaan met hun kwaadheid, hun angsten, hun verdriet, enz.

Escala organiseert vanaf **15 november 2021** (meerdere dagen) een opleiding waarin speel-, doe- en spreekmethoden die taal kunnen geven aan de innerlijke wereld van het kind en de jongere aan bod komen. De opleiding is bestemd voor: hulpverleners, leerkrachten, begeleiders van kinderen en jongeren, kinderopvang en jeugdwerking.

Voor meer informatie: <https://escala.be/opleiding/zorgtechnieken/speels-en-therapeutisch-werken-met-kinderen-en-jongeren>

Problematisch Game & Internet gebruik: een oplossingsgerichte aanpak

Internet, sociale media, games ... ze zijn niet meer weg te denken in onze maatschappij. Voor jongeren is veelvuldigheid geen probleem. Het wordt problematisch als het andere levensdomeinen benadeelt: niet meer deelnemen aan gezinsleven, als de inzet van school en zelfs soms de gezondheid er onder lijden. Meestal zijn het leerkrachten of ouders die aan de alarmbel trekken. Ze zien het gamen vaak alleen als probleem waardoor er geen ruimte meer is voor nuance. Herstellen van de communicatie kan een belangrijke stap zijn. Verder worden diverse creatieve invalshoeken belicht vanuit de Flowchart van het Brugs Model en worden de deelnemers gerustgesteld dat je heus geen expert digitale media moet zijn om aan de slag te gaan rond de problematiek.

Deze online opleiding wordt georganiseerd door Jongerenbegeleiding Informant op **18 november 2021**.

Voor meer informatie en inschrijving: <https://www.jo-in.be/vorming/online-problematisch-game-internet-gebruik-eeen-oplossingsgerichte-aanpak>

Infosessie: Onderwijslandschap in beweging

Op **2 december 2021** organiseert SAM een infosessie over de actuele tendensen in het onderwijs.

SAM, het steunpunt Mens en Samenleving, is er voor al wie maatschappelijk kwetsbare mensen ondersteunt. De infosessie focust bij de start van het nieuwe schooljaar op veranderingen en nieuwe regelgeving met een impact op gelijke onderwijskansen en diversiteit. Wat betekenen die voor jouw onderwijspraktijk? Waar zitten kansen voor Samenlevingsopbouw om het onderwijslandschap mee te beïnvloeden?

Voor inhoudelijke vragen: riet.steel@samvzw.be; voor praktische vragen: activiteiten@samvzw.be

Hoe belonen en wanneer straffen?

Op **15 december 2021** organiseert Escala een webinar over 'Belonen of straffen, verantwoord of niet?' Tijdens de webinar krijg je een overzicht van hoe er kan beloond of bestraft worden bij kinderen in diverse leeftijden. En ook, hoe een kind beloofd of bestraft kan worden en dit op een pedagogisch verantwoorde wijze. Kinderen verkennen de wereld rondom zich en als volwassenen moeten we hen daarin begeleiden. Het is van belang hun gedrag waar te nemen en hierop in te spelen waar nodig is. Vaak handelen kinderen zoals wij als volwassenen het wensen en zijn beloningen geschikte reacties. Maar hoe en wanneer belonen we het best? Leidt belonen tot verwennen? En wat indien ze dingen doen die we niet wensen of niet kunnen goedkeuren? Hoe moet daarop gereageerd worden? Is straffen dan wenselijk? Maar hoe doe je dat en wanneer treedt men straffend op? Welke straffen horen bij welke leeftijden? En wat als straffen niet helpt

Voor meer informatie: <https://escala.be/opleiding/zorgtechnieken/hoe-belonen-en-wanneer-straffen>

Jeugdhulp en Onderwijs: save the date!

Op **10 december 2021** organiseert CANO Vlaanderen (www.canovlaanderen.be) in samenwerking met het agentschap Opgroeien een inspiratiemoment over het thema jeugdhulp – onderwijs. Dit inspiratiemoment zal plaatsvinden in het VAC van Gent. Het programma bevat een mix van plenaire sprekers, verbindende CANO-getuigenissen, beeld en uitwisseling. Het definitieve programma en de mogelijkheid tot inschrijving wordt bekendgemaakt in oktober.

Driedaags mediation dospelbad

Ben je ook toe aan een onderdompeling in nieuwe ontwikkelingen? Ervaar je de nood aan diepgang in een specifieke methodiek? Schaaf je graag je vaardigheden bij in interactie met anderen? Heb je zin om professionals die in diverse disciplines bemiddelend werken te ontmoeten? Ben je op zoek om je netwerk gericht uit te bouwen? Of heb je gewoon zin om op korte termijn je noodzakelijke punten te sprokkelen voor je erkenning?

De docenten en onderzoekers van het postgraduaat Bemiddeling en Expertise-centrum Resilient People en de docenten actief in navorming van UCLL zetten hun beste beentje voor om je volledig te kunnen onderdompelen in mediation, met een divers aanbod van interactieve workshops, state of the art lezingen en ervaringsoefeningen.

Zowel beginnende bemiddelaars als reeds ervaren rotten in het vak zijn welkom! Samen verfrissend werken in conflictsituaties is het uitgangspunt. De organisatoren mikken op bemiddelaars in de diverse domeinen en alle mensen met interesse in een herstelgericht en bemiddelingsgerichte handelen. Je hoeft dus (nog) geen erkend bemiddelaar te zijn of die ambitie te hebben.

Drie dagen lang heb je keuzes tussen diverse workshops, lezingen of ervaringsoefeningen. Je kan je voor één, twee of drie dagen inschrijven, op maat van wat voor jou relevant is.

De driedaagse loopt van 2 tot 4 mei 2022. Voor meer info kan je surfen naar research-expertise.ucll.be of mailen naar mia.claes@ucll.be.

Wie wordt de Te Gekke school '21-'22!?

Recente onderzoeken tonen aan dat de geestelijke gezondheid van onze jongeren aanzienlijk lijdt onder de huidige gezondheids crisis en de bijhorende maatregelen. Daarom vindt Te Gek!? dat het nu nóg belangrijker is om dit onderwerp onder de aandacht te brengen.

Te Gek!? wil geestelijke gezondheid beter bespreekbaar maken, zodat onze jongeren hun bezorgdheden durven uiten en durven te vertellen wanneer het minder goed met hen gaat. Zo kunnen ze tijdig de juiste hulp en ondersteuning krijgen. Help ons het taboe rond psychische problemen te doorbreken en doe mee aan deze actie!

Voel jij je als leerkracht van het secundair onderwijs geroepen om het komende schooljaar geestelijke gezondheid op je school extra in de verf te zetten? Super! Breng het thema onder de aandacht en maak kans op een exclusief intiem concert van de nieuwe Te Gek!?-ambassadeur Luka Cruysberghs in september 2022. Meer informatie en inschrijven via: <http://www.tegek.be/tegekkeschool>

Vormingsaanbod ZIT STIL najaar 2021

Centrum ZitStil informeert, vormt, traint, ondersteunt en onderneemt maatschappelijke actie om iedereen die met ADHD te maken krijgt, vooruit te helpen in het leven. Zo willen ze het sociaal isolement doorbreken, deelname in de samenleving vergroten en personen met ADHD de kansen geven die zij verdienen. Om dit doel te bereiken, organiseren ze workshops, infoavonden en trainingen over 11 regio's in Vlaanderen en ontwikkelen ze nieuwe producten, diensten en methoden. Deze passen ze actief toe in het onderwijs, in de opleidingssector en in het sociaal-cultureel werk. De workshops, psycho-educaties, oudertrainingen, enz. die centrum ZitStil dit najaar aanbiedt staan inmiddels op hun website. In het aanbod zitten zowel webinars en vormingen voor ouders van kinderen en jongeren met ADHD, inleefsessies die je helpen meer begrip voor mensen met ADHD te krijgen, vormingen voor volwassenen met ADHD en opleidingen en workshops voor professionals.

Schrijf nu in want voor sommige trainingen geldt een beperkt aantal deelnemers. Alle info is terug te vinden op zitstil.be.

Inspiratiegids voor krachtige leeromgevingen en scholenbouw

In opdracht van en in samenwerking met het Departement Onderwijs en Vorming werkt Kind en Samenleving vzw aan een tool voor klasinrichting en scholenbouw. Met Pic2Learn zullen leerlingen en onderwijspersoneel samen kunnen werken aan een ruimte die hun pedagogisch project ondersteunt. De tool is in overeenstemming met de inspiratiegids 'Haal meer uit je school' waarin veel aandacht is voor 21st century skills. Kind en Samenleving vzw testte de tool al uit in twee middelbare scholen. Hier kwamen ze veel enthousiaste leerlingen tegen die creatief met de tool aan de slag gingen. Ze werkten in één of meerdere sessies concrete plannen uit voor enkele lokalen of zelfs een hele school. Binnenkort trekken ze naar een basisschool om de tool ook op het lager onderwijs af te stemmen.

Je kan de gids gratis kan downloaden via <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/723>.

BOEKEN

Leren, een betekenisvol bouwproces

BAARS, A.

Antwerpen, Garant, 2021, 236 p., 26,90 euro

Leren staat tegenwoordig in het teken van een leven lang leren. Wat betekent een leven lang leren voor de eindtermen van het middelbaar en hoger onderwijs? Inhoudelijke kennis en specifieke vaardigheden hebben in de praktijk vaak een beperkte houdbaarheidsdatum. Leren gaat niet alleen over het oplossen van concrete problemen, de ontwikkeling van de hard skills. Leren gaat ook over de ontwikkeling van een breed probleemoplossend vermogen, de soft skills. Welke competenties heeft een leerling nodig om ook na zijn schoolloopbaan te blijven leren? Wat is de bijdrage die onderwijsprofessionals kunnen leveren aan de ontwikkeling van dit vermogen?

Leren wordt in dit boek beschouwd als een betekenisvol bouwproces waar de leerling de eigenaar van is en de eindverantwoordelijkheid voor draagt. Het onderwijs heeft de taak leerlingen en studenten te begeleiden bij het steeds beter nemen van de regie over dit leerproces. Het boek geeft een heldere uiteenzetting over de inhoud van het concept regie, welke competenties ermee gemoeid zijn en hoe deze verder ontwikkeld kunnen worden. De competenties zijn nodig om de opgedane kennis en vaardigheden echt eigen te maken, door te ontwikkelen en adequaat in te zetten nu en in de toekomst.

Bijna alles wat je moet weten over psychologie van kinderen en jongeren

DE BRUYCKERE, P., HULSHOF, C. en MISSINNE, L.

Antwerpen, LannooCampus, 2021, 304 p., 27,99 euro

Klopt het cliché van de lastige puber? Op welke manier vergroten we weerbaarheid bij jongeren? Welke invloed heeft de naaste omgeving op een kind?

Het bestuderen van de psychologie van kinderen en jongeren kent een relatief korte, maar boeiende geschiedenis. Verschillende denkers en stromingen hebben dit vakgebied in een richting gestuurd die ook opvoeding en onderwijs grondig heeft beïnvloed. Alleen zijn veel van die ideeën intussen weerlegd. Hoe weet je dan wat wel effectief bewezen is en werkt? 'Bijna alles wat je moet weten over psychologie' kijkt naar het reilen en zeilen van kinderen en jongeren in de dagelijkse praktijk. En vooral:

het laat zien hoe ouders, leraren en opvoeders met die inzichten aan de slag kunnen. Behalve uit de psychologie, bevat het inzichten uit de pedagogiek, sociologie en andere gedragswetenschappen om zo tot een bruikbaar overzicht te komen. Hoe leren kinderen en jongeren, hoe motiveer je hen en hoe kun je hun gedrag individueel en in een groep positief beïnvloeden?

Kan onderwijs zonder welzijn? En vice versa?

MERTENS, C., SEGHERS, M., DE MAEGD, K. en VAN KERCKHOVE, C.

Berchem, Epo, 2021, 200p., 24,90 euro

Voor wie er nog aan twijfelde: corona heeft met één ruk de sociale ongelijkheid in het onderwijs blootgelegd. Het was geen sinecure de meest kwetsbare gezinnen te bereiken om de dreigende leerachterstand en sociale isolatie te weren. Hoopvol is dat scholen meer dan ooit de weg vonden naar welzijnsorganisaties om die outreach mee mogelijk te maken. Samen bundelden ze hun krachten om zowel het leren van de kinderen als het welzijn van gezinnen te garanderen. Daar valt veel uit te leren.

HOGENT onderzocht samenwerkingen tussen onderwijs en welzijnssector die als doel hebben om gezinnen in kwetsbare levenssituaties beter te ondersteunen. De onderzoekers stelden vast dat die samenwerkingen broodnodig blijken, maar niet altijd een evidentie zijn. Deze gids wil inspireren. De auteurs verzamelden vele verhalen, reflecties en ideeën om scholen én welzijnssector nog meer samen te brengen.

Deze inspiratiegids is bedoeld voor beleidsmensen en het middenkader van basisscholen (directies, coördinerende directeurs, zorgcoördinatoren, beleidsondersteuners, enz.). Ook iedereen die in een CLB, welzijnsorganisatie, lokaal bestuur, onderwijscentrum, begeleidingsdienst of brugfigurenwerking werkt zal dit boek interessant vinden.

Ik zie je! Verbindend opvoeden in 10 stappen

LICHTER, U.

Antwerpen, Garant, 2021, 192p., 25,90 euro

In dit boek geeft de auteur een pleidooi voor verbindend opvoeden. Met oog voor de signalen die een kind je geeft. Vanuit je buikgevoel, de nodige zelfreflectie én mildheid voor jezelf. Want als volwassenen zijn we in onze opvoedingsstijl sterk beïnvloed door onze eigen ervaringen en persoonlijkheid. Het boek is bedoeld voor elke opvoeder – van ouder tot leerkracht en sportcoach – die verder wil kijken dan het gedrag van een kind. Die elk kind het gevoel wil geven dat het gezien wordt.

De O van onderwijs. Werkboek krachtig lesgeven en evalueren

MOMMAERTS, S. en DUMOULIN, A.

Antwerpen, LannooCampus, 2021, 158 p., 25,99 euro

Wat heeft James Bond met onderwijs te maken? Hoe krijg je een neus voor sterke doelen?

Waarom is groei in leren belangrijker dan presteren?

Je werk als leraar is oneindig interessant en vaak oneindig omvangrijk. Enerzijds wil je dat je leerlingen duurzaam leren en zo goed mogelijk je doelen bereiken. Anderzijds wil je de zelfsturende vaardigheden van je leerlingen stimuleren en een goed zicht krijgen op waar ze staan in hun leren. Wat gebeurt er als je die noodzakelijke bouwstenen op unieke wijze vermengt? Dan krijg je De O van onderwijs.

Dit boek brengt je via de praktijk tot krachtiger lesgeven en evalueren. Je leert op voorhand na te denken over wat je leerlingen wilt leren en op welke manier je dat zichtbaar maakt en begeleidt. Dit kleurrijke werkboek brengt je dicht bij je leerlingen, leert je kritisch kijken naar feedback- en evaluatievormen en helpt je de doelen effectiever te realiseren.

Groot worden. De ontwikkeling van baby tot adolescent

STRUYVEN, K., BAETEN, M., KYNDT, E en SIERENS, E.

Antwerpen, LannooCampus, 2021, 336 p., 29,99 euro

'Groot worden' is een onmisbare handleiding voor iedereen die met kinderen samenleeft en -werkt: (toekomstige) leerkrachten, opvoeders (in de kinderopvang, jeugdbeweging, ...), verzorgers (in de verpleegkunde, kinesitherapie, logopedie) en ouders. Dit boek geeft een uitvoerig overzicht van de ontwikkeling van het kind. Het bevat zowel een eenvoudige beschrijving van theoretische modellen als authentieke voorbeelden uit onderwijssituaties en de opvoedingspraktijk.

Op een logische, begrijpbare en vooral herkenbare manier geven de auteurs de grote ontwikkelingsstappen die het kind doormaakt als (ongeboren) baby, peuter, kleuter, lagere schoolkind en adolescent weer. Telkens komen verschillende ontwikkelingsdomeinen aan bod: de lichamelijke en motorische ontwikkeling, de perceptuele en tekenontwikkeling, de cognitieve en taalontwikkeling, de sociaal-emotionele en seksuele ontwikkeling, de persoonlijkheids- en morele ontwikkeling, de schoolse en spelontwikkeling.

SPECIALE THEMA-NUMMERS TE KOOP

WELWIJS brengt ieder jaar in september een speciaal thema-nummer uit. Wie de laatste themanummers heeft gemist, krijgt nog een kans om deze waardevolle nummers alsnog aan te schaffen.

Daarvoor betaal je slechts 5 euro per nummer. Er worden geen verzendingskosten aangerekend.

Bestellen kan door te mailen naar nicole.vettenburg@welwijs.be.

Volgende themanummers zijn nog ter beschikking:

THEMANUMMER 2008: PREVENTIE IN HET ONDERWIJS

- Klaar voor een klaar preventiebegrip? *(P. Goris)*
- Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie *(D. Burssens)*
- Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie *(N. Vettenburg)*
- Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie *(B. Melis)*
- Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject *(L. Maesmans)*
- “Leren thuis leren”, een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat *(R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens)*
- De rol van de huisarts bij spijbelpreventie: visie van een arts. De Brugse poort. *(T. Dusauchoit)*
- De preventieve reflex, hoe doe je dat? *(L. Hendrickx)*
- Drugpreventie: een drugbeleid op school *(I. Bernaert)*
- Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt *(G. Thys)*

THEMANUMMER 2009: MAATSCHAPPELIJKE KWETSBAARHEID OP SCHOOL

- Maatschappelijke kwetsbaarheid op school *(N. Vettenburg & L. Walgrave)*
- Empowerment en maatschappelijke kwetsbaarheid *(T. Van Regenmortel)*
- Geweld en maatschappelijke kwetsbaarheid *(N. Vettenburg)*
- Brede school = het versmallen van maatschappelijke kwetsbaarheid *(M.-A. De Meijer & K. Lecoutere)*
- Motiveren tot studie-ijver en tot een succesvolle studiekeuze bij maatschappelijk kwetsbare leerlingen *(M. Luyckx & A. Biliris)*
- 65 Nationaliteiten uitdagen om te leren! *(R. Du Jardin)*
- Buitengewoon bijzonder *(D. Moulart & K. Delmeire)*
- Het straathoekwerk vertelt: de relatie als koevoet *(C. Dewaele)*
- Onderwijs en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren *(M. Vercoutere & R. Crivit)*
- De maatschappelijk kwetsbare leerling als ultieme toetssteen van een pedagogisch optimisme *(D. Bicker)*

Inhoud - Welwijs, 2021, jaargang 32, nr. 3

- p.
- 3 Het verhaal van een grootvader. Waarom en hoe mijn kleindochter huisonderwijs volgt
Mark Van Bogaert
- 5 Prachtig Veerkrachtig. Een veilig en versterkend schoolkader biedt maximale leeransen voor jonge nieuwkomers
Joris Verlinden
- 9 Maak (vrije) tijd voor kinderen met een verstandelijke beperking! Een kwalitatief onderzoek naar de toegankelijkheid van het Vlaamse vrijetijdsaanbod.
Meike Knapen
- 13 Van deeltijds beroepssecundair onderwijs naar voltijds duaal leren. Hoe kunnen scholen hun leerlingen een traject op maat én met perspectief aanbieden?
Ann Martens en Izzy André
- 17 Praten helpt, gij weet! Young FENIX zet in op een divers-sensitieve aanpak
Randy Haers
- 21 KOALA: een betrouwbare en valide taalscreening voor 5-jarige kleuters
Kris Van Den Branden, Goedele Vandommele en Jozefien Loman
- 24 Een oplossing voor het geheime konijn. Productieve gesprekken in de kleuterklas
Carolien Frijns
- 28 **Webwijs**
Thema's
Jan Tallon
- 31 **Agenda en documentatie**
Evi Verduyckt